

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет мистецтв
Кафедра музичного мистецтва та хореографії

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО КОМПОНЕНТА
ПРОГРАМИ «МИСТЕЦТВО» ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Кваліфікаційна робота студентки
групи МХКм-24
ступінь вищої освіти – магістр
спеціальності 014. Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)
Марущак Христини Сергіївни

Керівник: доктор пед. наук, доцент
Ракітянська Людмила Миколаївна

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Марущак Арміїна Сергіївна
розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайоmlена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Нормативна база загальної мистецької освіти	8
1.2. Аналіз модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи.....	14
1.3. Характеристика практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи.....	25
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО КОМПОНЕНТА ПРОГРАМИ «МИСТЕЦТВО» В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	38
2.1. Діагностика сформованості мистецьких компетентностей в учнів 7 класів.....	38
2.2. Програма реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умова формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів.....	54
2.3. Аналіз результатів практичного дослідження.....	60
Висновки до розділу 2.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	77
Додаток А.....	77
Додаток Б.....	79
Додаток В.....	82
Додаток Г.....	83
Додаток Д.....	85
Додаток Е.....	87
Додаток Ж.....	90
Додаток З.....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. У 2022–2023 навчальному році у процесі реформування української школи розпочалося поетапне впровадження в практику закладів загальної середньої освіти Державного стандарту базової середньої освіти, в якому визначені мета, завдання, вимоги та результати навчання здобувачів освіти основної школи з різних освітніх галузей, зокрема, і мистецької. Для досягнення окреслених Державним стандартом навчальних результатів розроблені під грифом МОН модельні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів. В галузі мистецької освіти це навчальні програми автономних предметів, таких як «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво», а також інтегрований курс «Мистецтво», який об'єднує музичне, образотворче та синтетичні види мистецтва.

Один із провідних принципів сучасної освіти – принцип академічної свободи педагогічного працівника, який дозволяє йому обирати модель викладання навчального предмету, що визначена навчальною програмою.

Як показав аналіз шкільної практики, більшість закладів загальної середньої освіти, вчителі-предметники обирають навчальну програму інтегрованого курсу «Мистецтво». Розробка модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» належить відомим вітчизняним науковцям в галузі загальної мистецької освіти: О. Гайдамаці, Л. Кондратовій О. Комаровській, Н. Лемешевій, Л. Масол та ін.

Незважаючи на певну відмінність у змісті названих програм з інтегрованого курсу «Мистецтво», в усіх із них акцентується необхідність посилення практичного компонента в мистецькій освіті здобувачів освіти, що має забезпечуватися комплексним поєднанням компетентнісного, інтегрованого та діяльнісного підходів в організації та змісті уроків мистецтва основної школи.

Отже, визначені нормативними документами напрями реформування української школи окреслюють проблеми, на вирішення яких має спрямовуватися дослідницький пошук, що і обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Реалізація практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи».

Мета дослідження: на основі аналізу нормативної бази загальної мистецької освіти визначити шляхи реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» та перевірити їх ефективність на практиці.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні нормативні документи загальної мистецької освіти.
2. Визначити особливості та схарактеризувати модельні навчальні програми інтегрованого кусу «Мистецтво» основної школи.
3. Розкрити зміст практико-орієнтованого компонента модельних програм «Мистецтво» основної школи.
4. Продіагностувати рівень сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів відповідно до вимог Державного стандарту.
5. Розробити та впровадити в шкільну практику програму з реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» для учнів 7 класів.
6. Перевірити на практиці ефективність розробленої програми з реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» для учнів 7 класів, узагальнити матеріали теоретичного та практичного дослідження.

Об'єкт дослідження: освітній процес у 7-х класах основної школи на основі модельної навчальної програми «Мистецтво».

Предмет дослідження: реалізація практико-орієнтованого компонента навчальної програми «Мистецтво» основної школи (на прикладі 7-х класів).

Методи дослідження. Для досягнення мети та завдань дослідження застосовано комплекс дослідницьких методів :

теоретичні (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, цитування, систематизація теоретичного й практичного матеріалу дослідження). Теоретичні методи використані для аналізу документів нормативної бази загальної мистецької освіти, порівняння модельних програм, характеристики практико-орієнтованого компонента навчальної програми «Мистецтво» основної школи, аналізу результатів педагогічного дослідження.

емпіричні – бесіда, педагогічне спостереження, анкетування з метою діагностики сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів.

математичні – методи кількісної та якісної обробки даних дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умови формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів, що охоплює форми урочної і позаурочної діяльності здобувачів освіти. Результати дослідження можуть бути корисними студентам-практикантам, які проходять виробничу практику в закладах загальної середньої освіти (основна школа), а також для підготовки до семінарських занять з навчальних дисциплін «Методика викладання мистецьких дисциплін у закладах освіти» та «Методика загальної музичної освіти та інтегрованого курсу Мистецтво».

Апробація дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи апробовані на Міжнародних науково-практичних конференціях :

1. Марущак Христина. Сучасне українське мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання підлітків. *Innovations and New Directions in Scientific Research: Proceedings of the International Scientific Conference* (2024, October 14). Manchester, UK: Bookmundo. The collection includes the proceedings of the International Scientific Conference. P.75–77.

2. Марущак Х. С. Практико-орієнтована складова інтегрованого курсу «Мистецтво»: актуальність проблеми. *The 7th International scientific and practical conference «Development of modern scientific technologies in the era of globalization»* (October 14–17, 2025). Berlin, Germany. International Science Group. 2025. С. 118–120.

3. Марущак Х. С. Нормативна база загальної мистецької освіти як вектор її реформування. *Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр* (м. Чернігів, 10 жовтня 2025 р.). Research Europe, 2025. С. 170–173.

4. Марущак Х. С. Взаємозв'язок науки та мистецтва. *Синергія мистецтва і науки в сучасному світі*. VI Міжнародна науково-творча конференція «Мистецтво та наука в сучасному глобалізованому просторі». Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. м. Харків, 14–15 листопада 2025 р. (доповідь).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (54 позиції) та восьми додатків. Кількість сторінок основного тексту – 69.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

1.1. Нормативна база загальної мистецької освіти

У своїй роботі учителі керуються нормативними документами, які визначають основні стратегії здійснення освіти за певними рівнями і предметними галузями. Як підкреслює Л. Ракітянська, ґрунтовне знання нормативних документів є необхідною складовою професіоналізму вчителя мистецтва, який працює за вимогами НУШ [44]. Нормативні документи в освіті – офіційно затверджені тексти, які встановлюють стандарти, вимоги, норми, результати і мають бути досягнуті у конкретній діяльності. Нормативні документи різняться за рівнями. До документів вищого рівня належать розроблені і затверджені на державному, національному рівні. Наступний рівень – нормативні документи регіонального статусу, а далі – місцевого рівня та рівня закладу освіти.

Закон України «Про освіту» складається з 12 розділів, в яких надаються роз'яснення щодо: загальних положень, структури освіти, закладів освіти, стандартів освіти, забезпечення якості освіти, учасників освітнього процесу, професійного розвитку та оплати праці педагогічних працівників, управління і контролю у сфері освіти, інфраструктури освіти, фінансово-економічних відносин у сфері освіти, міжнародного співробітництва та прикінцевих положень. Про повну загальну середню освіту йдеться у статті 12. Послідовно звертається увага на цілі освіти, обов'язковість здобуття загальної середньої освіти, рівні загальної середньої освіти, вимоги щодо віку здобувачів, навчання осіб з особливими освітніми потребами тощо.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» має 10 розділів. Їх зміст стосується: загальних положень, доступності повної загальної середньої освіти, освітнього процесу, учасників освітнього процесу, закладу загальної середньої освіти та управління ним, забезпечення якості повної загальної середньої освіти, управління у сфері загальної середньої освіти, економічних відносин у сфері загальної середньої освіти, міжнародного співробітництва, прикінцевих та перехідних положень. Аналіз документів показує, що Закон України «Про повну загальну середню освіту» ґрунтується на Законі «Про освіту», має подібну структуру і детально конкретизує положення, які стосуються загальної середньої освіти. На відміну від Закону «Про освіту», у Законі «Про повну загальну середню освіту» містяться деякі положення стосовно мистецької освіти. У Законі йдеться про функціонування закладів спеціалізованої освіти, в тому числі і за мистецьким спрямуванням, навчання в яких передбачає одночасне здобуття повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів. Серед закладів такого типу вказуються мистецькі ліцеї та мистецькі коледжі.

Окрім державних законів існують спеціальні нормативні документи, які визначають методологічні підходи до освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, його принципи, базові положення, вимоги до результатів навчання. До таких нормативних документів відносимо Концепцію «Нова українська школа» (НУШ) та Державні стандарти загальної освіти.

Концепція НУШ створена з метою реформування вітчизняної загальної середньої освіти. У ній зроблено наголос на компетентінсний підхід: учні не просто засвоюють знання, а набувають компетентностей, які дозволять їм бути готовими до дорослого життя. Концепція проголошує педагогіку партнерства, дитиноцентризм і зосереджується на створенні комфортного для учасників освітнього процесу середовища. Роль вчителя розуміється як роль провідника дитини до культурної спадщини людства: учитель НУШ не надає готових знань,

а підводить учнів до їх самостійного віднаходження, показує шляхи, де і в який спосіб можна отримати корисну інформацію, інтерактивно взаємодіє з учнями, спонукаючи їх до обміну думками і враженнями щодо матеріалу, який вивчається.

Розглянемо деякі положення Концепції НУШ, важливі для загальної мистецької освіти. Педагогіка партнерства передбачає повагу до особистості дитин, доброзичливе ставлення, діалог-взаємодію-взаємоповагу [23, с. 14]. Дитиноцентризм – принцип, який засновується на думці, що освіта має бути наближена до потреб та інтересів кожної дитини, темпів її розвитку тощо. Як уточнює дослідниця Л. Ракітянська, «дитиноцентризм передбачає передусім спрямованість освітнього процесу на розвиток внутрішнього, суб'єктивно-особистісного потенціалу учня: мотиваційного, емоційно-ціннісного, інтелектуального, вольового, творчого тощо» [43, с. 297]. Забезпечення дитиноцентризму в освітньому процесі базується на особистісно зорієнтованому та індивідуальному підходах. Особистісно зорієнтований підхід передбачає співробітництво між вчителями, батьками та учнем, розвиток самостійності і відповідальності учнів через залучення їх до самоврядування та різних ініціатив закладу. Розвитку творчих здібностей дітей сприяють предмети мистецького циклу.

Індивідуальний підхід, відповідно до Концепції НУШ, стосується передусім дітей з особливими освітніми потребами та дітей з неблагополучних сімей. Однак і здорові та забезпечені учні потребують уваги до себе, урахування інтересів і їхніх здібностей. Впровадити індивідуальний підхід допомагає індивідуалізоване навчання. Дослідник О. Юзик вважає, що індивідуалізоване навчання має здійснюватись одночасно на кількох рівнях, зокрема, на рівні класу, на рівні окремих груп учнів (з особливими освітніми потребами, «проблемних», тощо) та на рівні окремих учнів [53, с. 65].

Нова українська школа вчить дітей співробітництву, що дуже важливо і під час вивчення предметів мистецького циклу. Робота в малих групах, участь у різноманітних проєктах – все це разом сприяє зміцненню класного колективу, утвердженню дружніх стосунків між уінями.

Для загальної мистецької освіти велику значущість має інтегративний підхід, визнаний НУШ одним із провідних принципів реформування освіти. Він сприяє формуванню цілісного уявлення про світ, зокрема і у сфері мистецтва.

У Концепції НУШ певна увага приділена і мистецькій освіті. Так, у переліку ключових компетентностей вказана культурна компетентність, пов'язана у тому числі з вивченням мистецтва. Як вказується у нормативному документі, культурна компетентність «передбачає залучення до різних видів мистецької творчості шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості» [35; 36]. Ця компетентність включає у себе всі визначені Концепцією наскрізні уміння, що показано нами у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Культурна компетентність і наскрізні уміння (за НУШ)

компетентність	наскрізні уміння
культурна компетентність учня	читання з розумінням
	уміння висловлювати власну думку усно та письмово
	критичне та системне мислення
	творчість
	ініціативність
	здатність логічно обґрунтовувати позицію
	вміння конструктивно керувати емоціями
	вміння оцінювати ризики
	вміння ухвалювати рішення
	вміння розв'язувати проблеми
	вміння співпрацювати з іншими особами

Іншими нормативними документами, які орієнтують учителів щодо методичних засад мистецької освіти, є Державні стандарти початкової і базової

освіти. Оскільки тема нашої кваліфікаційної роботи стосується основної школи, розглянемо Державний стандарт базової освіти.

Під стандартом освіти прийнято розуміти документ, що містить вимоги до компетентностей та результатів навчання, яких мають досягти учні закладів освіти певного рівня. У державних стандартах вказано освітні галузі, які вивчаються у закладах загальної середньої освіти, зокрема, і освітня галузь «Мистецтво». Її метою є «формування в учнів у процесі сприймання, інтерпретації, оцінювання ними творів мистецтва та провадження практичної діяльності системи ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як цілісної єдиної основи світогляду, а також здатності до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження» [11]. Державний стандарт встановлює вимоги щодо обов'язкових результатів навчання за кожною освітньою галуззю. Так, освітня галузь «Мистецтво» спрямована на формування культурної компетентності, що показано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

**Культурна компетентність учнів основної школи і її компоненти
(за Державним стандартом базової освіти)**

культурна компетентність	
характеристики за нормативним документом	відповідність компоненту
Наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин України, інших країн і народів	мотиваційний
Здатність розуміти й шанувати творчі способи вираження та передачі ідей і смислів в різних культурах через різні види мистецтва й інші культурні форми	когнітивний
Прагнення до розвитку й вираження власних ідей, почуттів засобами культури й мистецтва	діяльнісний

З таблиці 1.2. видно, що культурна компетентність у порівнянні з початковою школою подається більш розширено, у ній акцентовано мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Керівними для організації освітнього процесу за освітньою галуззю «Мистецтво» є додатки 19 і 20 Державного стандарту базової освіти. Додаток 19 розкриває компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі. Показано, що дисципліни мистецького циклу, окрім формування культурної компетентності, сприяють і набуттю учнями інших ключових компетентностей, таких як: 1) вільне володіння державною мовою; 2) здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; 5) інноваційність; 6) екологічна компетентність; 7) інформаційно-комунікаційна компетентність; 8) навчання впродовж життя; 9) громадянські та соціальні компетентності; 10) підприємливість та фінансова грамотність. За кожною компетентністю прописуються уміння, якими має оволодіти учень протягом навчання у 5–9 класах, і ставлення, які мають бути сформовані в учнів.

Додаток 20 містить вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у мистецькій освітній галузі. Результати досягаються відповідно до встановлених аспектів пізнання мистецтва:

1. Пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва.
2. Художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва.
3. Пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиток емоційного інтелекту.
4. Використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації.

За кожним із вказаних аспектів встановлюються загальні результати (від 2– до 4). Загальні результати є спільними для учнів всіх класів основної школи. Конкретні результати встановлюються для 5–6 класів (адаптаційний період) та 7–9 класів (базове предметне навчання). Кількість конкретних результатів

більша, ніж кількість результатів загальних. Окрім цього надають орієнтири для оцінювання учнів у вигляді тверджень про наявність певних умінь і ставлень. Наприклад, конкретний результат «Розпізнає базові засоби художньої виразності різних видів і жанрів мистецтва, наводить приклади творів» проявляється через орієнтири для оцінювання: «описує особливості мови різних видів мистецтва», «пояснює засоби виразності художнього образу у творах різних видів мистецтва», «наводить приклади творів різних видів мистецтва», «виокремлює жанрові ознаки творів різних видів мистецтва».

Державний стандарт базової освіти є основою для створення навчальних планів, програм, методичних рекомендацій. Будь-який з цих документів повинен узгоджуватися з Державним стандартом і гарантувати досягнення освітніх результатів.

Отже, загальна мистецька освіта в Україні має ґрунтовну нормативну базу, яка ініціює процес реформування та вказує шляхи його реалізації. Державні нормативні документи вибудовуються узгоджено одним з одним і відображають державну політику в освітній сфері. Для загальної мистецької освіти керівними документами є Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа», Державні стандарти початкової і базової освіти.

1.2. Аналіз модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи

На основі Державних стандартів розробляються модельні навчальні програми конкретних предметів. Як зазначено в Законі України «Про повну загальну середню освіту», модельна навчальна програма – це «документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної

діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством» [16].

Модельні навчальні програми розробляються провідними фахівцями у конкретній освітній галузі, науковцями і затверджуються Міністерством освіти і науки України. Модельні програми не визначають кількість годин, відведених на опанування тем, та порядок їх вивчення.

У модельних програмах окреслюється зміст предмета, різновиди діяльності учнів, але точна конкретизація робиться у навчальних програмах, які розробляються на базі закладів загальної середньої освіти. Оскільки модельні навчальні програми не регламентують методи і форми викладання предмету, створюються умови для творчого самовираження учителів, які мають виявити власне бачення викладання у навчальній програмі.

У центрі уваги модельних програм знаходяться: «очікувані результати навчання», «зміст навчання» і «різновиди діяльності учнів». Між даними категоріями встановлюються зв'язки за схемою, поданою на рис. 1.2. :

Рис. 1.2. Логіка побудови модельної навчальної програми

Очікувані результати навчання, зазначені у модельних програмах, це – взяті з Державного стандарту освіти орієнтири для оцінювання, сформульовані у Додатку 20. Програми складаються таким чином, щоб окреслити послідовність дій педагога для досягнення очікуваних результатів.

Освітня галузь «Мистецтво» може бути представлена як автономними навчальними предметами («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»), так і інтегрованим курсом «Мистецтво», для яких складаються модельні

навчальні програми. У кваліфікаційній роботі проаналізуємо модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» на прикладі 7 класу.

Перша аналізована нами модельна навчальна програма складена **О. Гайдамакою і Н. Лемешевою**, рекомендована МОН України (наказ № 883 від 24 липня 2023 р.). Програма призначена для 7–9 класів. Засновується на Державному стандарті базової освіти (мета, ціннісні орієнтири, ключові компетентності, послідовність досягнення результатів). Досягнення мети забезпечується вирішенням завдань, сформульованих як «виховання в учнів/учениць емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів та естетичних потреб; збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів/учениць, розвиток їх емоційної сфери; формування у здобувачів освіти компетентностей та наскрізних умінь, ціннісних ставлень до держави, мистецтва, суспільства, довкілля, себе; формування системи художніх знань, опанування мистецької грамотності; розвиток умінь сприймання, інтерпретації, аналізу творів мистецтва й художніх явищ; здатності брати участь у обговоренні творів мистецтва, виявляти художньо-естетичні та ціннісні ставлення до творів мистецтва, мистецької діяльності; набуття мистецького досвіду; розвиток художньо-образного, асоціативного мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва; виховання громадянської позиції, національного самоусвідомлення, патріотичних почуттів через мистецтво; формування здатності ідентифікації себе суб'єктом полікультурного світу; готовності до участі у збереженні і примноженні мистецько-культурних цінностей» [8, с. 2].

Модельна програма базується на принципах дитиноцентричності та індивідуалізації; цілісності; неперервності, наступності, систематичності навчання; дидактичної інтеграції на основі взаємодії мистецтв; пріоритету творчої діяльності; варіативності; єдності національного та загальнолюдського в

освіті; компаративності; культуровідповідності; естетичної спрямованості; рефлексивності [8, с. 2–3].

Основними науковими підходами до освітнього процесу визначено компетентнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, діяльнісний, інтегрований. В якості головних виступають компетентнісний та діяльнісний.

Очікувані результати уточнено відповідно групам умінь, визначених Державним стандартом базової освіти: 1) пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва; 2) художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва; 3) пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами; розвиток емоційного інтелекту; 4) використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації.

Зміст програми структуровано відповідно до концепції поліцентричної інтеграції Л. Масол. Це має на увазі зосередженість навчального матеріалу навколо трьох центрів: музичне мистецтво, візуальні мистецтва, синтетичні мистецтва (поліцентричність), виявлення змістових і структурних паралелей між різними видами мистецтва (інтеграція). Основним поняттям, яке структурує зміст матеріалу 7 класу, є «стиль мистецтва».

У 7 класі розглядається річна тема «Мистецтво і життя, життя в мистецтві». Семестрові теми: «Мистецтво про людину» (І семестр), «Мистецтво для людини» (ІІ семестр). Розподіл тем уроків не вказано, надано орієнтовний зміст, який буде вивчатися впродовж року. Тобто складання календарно-тематичного плану цілком надається для ініціативи вчителів.

Види навчальної діяльності обираються з розрахунком на досягнення очікуваних результатів через опанування запропонованого змісту. Автори модельної програми О. Гайдамака і Н. Лемешева надають великий перелік видів

навчальної діяльності і наголошують їх орієнтовність для вчителів. Види діяльності ураховують всі наскрізні уміння, яких мають набути семикласники.

Друга модельна навчальна програма належить авторству **Л. Кондратової**. Рекомендована МОН України наказом № 883 від 24 липня 2023 р. Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» для 7–9 класів логічно продовжує створену тією ж авторкою програму для 5–6 класів. Специфікою програми Л. Кондратової є чіткий розподіл на музичну і образотворчу складові (це дає змогу адаптації програми до автономних дисциплін), конкретизація видів навчальної діяльності згідно з групами умінь, визначеними у Державному стандарті. Відповідність Державному стандарту виразно простежується у меті, компетентнісному потенціалі, вимогах до обов’язкових результатів навчання.

Завдання, які вирішуються у програмі Л. Кондратової, сформульовані відмінно від програми О. Гайдамаки і Н. Лемешевої, незважаючи на спільність мети. У програмі Л. Кондратової завдання окреслено як: виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток мистецьких художніх інтересів, естетичних потреб; формування системи мистецької грамотності; розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва; стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження в мистецькій діяльності; розвиток художніх мистецьких здібностей, креативного мислення; формування потреби в естетизації середовища [22, с. 6].

Серед наукових підходів, на які спирається програма, особливо наголошується інтегративний. Вказується, що підхід може тлумачитися по-різному: «(у вузькому значенні) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» у 7 класі); (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей» [22, с. 40]. Серед важливих підходів виокремлюються також

діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, диференційований, індивідуальний.

Очікувані результати трактуються як сформовані ключові та мистецькі компетентності. Формулювання результатів дається за групами умінь, вказаними у Державному стандарті базової освіти. Однак ці групи авторка програми підпорядковує трьом основним напрямом роботи: мистецька грамотність, мистецька діяльність, мистецька комунікація. Це становить оригінальний ракурс аналізованої програми. Виявляється, що мистецькій грамотності відповідають результати першої групи умінь – «пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва», мистецькій діяльності – друга група умінь «художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва», а мистецькій комунікації – третя і четверта групи умінь, а саме «пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами; розвиток емоційного інтелекту» і «використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації». Кожен загальний результат ретельно прописується на частковій.

Зміст вибудовується тематично цілісно. Річна тема 7 класу – «Сучасні мистецькі обрії». Складається з семестрових тем, які розглядаються послідовно за мистецькими складовими:

Тема 1. Сучасне мистецтво в житті людей (музична складова і образотворча складова).

Тема 2. Нові тенденції сучасного мистецтва (музична складова і образотворча складова).

Між видовими складовими підкреслюються спільні якості, що подається через аналогічні формулювання змістових характеристик. Водночас порівняння різних видів мистецтва дає уявлення про суттєві відмінності їх мови, та способів створення художніх образів.

Види діяльності прописуються ретельно і достатньо широко, орієнтуючи вчителів у їх доборі і комбінуванні. Різноманіття пропонованих видів узгоджується з визначеними у модельній навчальній програмі напрямками роботи – 1) мистецька грамотність (наприклад, ознайомлення з національним фольклором, робота з текстом); 2) мистецька діяльність (наприклад, виконання пісень, створення ритмічного супроводу); 3) мистецька комунікація (наприклад, пізнання себе у взаємодії з мистецькими об'єктами, робота з мистецьким медіатекстом).

Наступна модельна програма, яку розглядаємо, складена **Л. Масол** і рекомендована Міністерством освіти і науки України 6 вересня 2023 р. (наказ № 1090). Тобто програма з'явилася після затвердження програм О. Гайдамаки, Н. Лемешевої і Л. Кондратової. Відповідність програми Л. Масол для 7–9 класів Державному стандарту унаочнюється у формулюванні ключових компетентностей, ціннісних орієнтирів, мети. Для досягнення мети пропонується вирішення завдань, подібних до вказаних у програмі О. Гайдамаки і Н. Лемешевої, але з деякими уточненнями: «виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів та естетичних потреб, емоційного інтелекту; формування системи художніх знань, яка відображає видову і жанрову специфіку та взаємодію мистецтв; опанування мистецької грамоти, насамперед музичної і візуальної; розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ; здатності брати участь у дискусіях на теми мистецтва, висловлювати й аргументувати власні думки, судження, пріоритети; здобуття мистецького досвіду в різних видах практичної діяльності; в індивідуальних, групових і колективних мистецьких проєктах; стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до роботи в команді на засадах толерантності й партнерства; розвиток художніх здібностей, уяви та інтуїції, критичного і креативного мислення, інноваційності; формування потреби в

естетизації середовища, готовності до участі в соціокультурному житті, до збереження і примноження культурно-мистецьких цінностей» [31, с. 2–3].

Модельна програма Л. Масол ґрунтується на принципах дитиноцентризму, глокальності освіти, систематичності, неперервності і наступності між початковою і базовою освітою, дидактичної інтеграції, континуальності, варіативності змісту, засобів, методів і технологій навчання мистецтва, діалогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, пріоритету художньо-творчої самореалізації учнів, стимулювання мистецької самоосвіти, профорієнтаційної спрямованості в царині мистецтва та креативних індустрій [31, с. 3–4].

Окрім провідного компетентісного, модельна програма Л. Масол спирається на інтегративний, особистісно орієнтований, діяльнісний та культурологічний підходи.

Роз'яснюючи логіку побудови модельної навчальної програми, авторка зауважує, що очікувані результати мають включати не тільки грамотність і мистецький досвід, а і «міжпредметну естетичну компетентність, а також інтегративну медіа-компетентність у сфері мистецтва» [31, с. 5]. Тобто інтегрованість становить ядро даної програми.

Зміст інтегрованого курсу вибудовується за тематичними блоками. Інтегративність тлумачиться відповідно до авторської концепції поліцентричної інтеграції, згідно з якою центрами навчального предмету є музика, образотворче мистецтво та синтетичні мистецтва (театр, кінематограф, медіа). Простеження зв'язків мистецтв відбувається на основі суперпозиції, якою у 7–9 класах виступає стиль. Наприклад, у 7 класі розглядається тема року «Мистецтво: діалог традицій і новаторства». Тема року конкретизується у семестрових темах: I семестр – «Мистецтво в інтегративному просторі культури», II семестр – «Новітні мистецькі явища». При цьому значна свобода надається учителям, бо система тематичних модулів модельної навчальної програми припускає

варіювання щодо послідовності вивчення тем та розподілу кількості годин між темами.

Варіант 1 модульної структури змісту інтегрованого курсу «Мистецтво» у 7 класі за програмою Л. Масол наступний:

Модуль 1. Модернізм і постмодернізм в образотворчому мистецтві.

Модуль 2. Музичне мистецтво модернізму і постмодернізму.

Модуль 3. Театр модернізму і постмодернізму.

Модуль 4. Екранні мистецтва.

Модуль 5. Професії у царині мистецтва та креативних індустрій.

Види навчальної діяльності у модельній програмі Л. Масол надано детально, але орієнтовно, передбачено ініціативи учителів у впровадженні тих чи інших форм роботи, у тому числі навчальних проєктів. Особливий наголос зроблено на художньо-практичних і творчих видах діяльності учнів.

Четверта у нашому огляді модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Мистецтво» для 7–9 класів складена колективом авторів (**О. Івасюк, О. Комаровська**, В. Власова, Л. Гринишина, Г. Кізілова, О. Лобова, Л. Назар). Як і програма Л. Масол, рекомендована МОН України 6 вересня 2023 р. (наказ № 1090). Модельна програма відповідає Державному стандарту базової освіти у ключових компетентностях, ціннісних орієнтирах, меті. Окрім мети освітньої галузі у програмі спеціально визначено мету інтегрованого курсу «Мистецтво» у 7–9 класах: «формування базових знань умінь і навичок, необхідних для формування компетентностей, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти й цілісний (особистісний, духовний, національний, творчий тощо) розвиток учня / учениці в процесі освоєння мистецьких надбань людства» [18, с. 3].

Завдання, які вирішуються у програмі, сформульовані таким чином, щоб наголосити відповідність Державному стандарту: «виховання любові, пошани, національно-патріотичних почуттів до України, українського народу,

національної культури та мистецтва; збагачення духовного світу й ціннісних орієнтацій учнів/учениць у процесі освоєння культурної спадщини українського народу та людства; формування передбачених Державним стандартом базової середньої освіти компетентностей, мистецьких знань, умінь і ставлень; розвиток загальних, творчих і спеціальних мистецьких здібностей, художньо-образного мислення й художніх інтересів підлітків; сприяння духовній і творчій самореалізації учня / учениці у процесі різноманітної мистецької діяльності; розвиток умінь сприймати мистецтво у соціальному та культурному контексті, застосовувати мистецтво для саморефлексій та самопізнання» [18, с. 3].

Модельна програма О. Івасюк, О. Комаровської та ін. базується на принципах дитиноцентризму; виховання на цінностях; формування моральних якостей шляхом утвердження людської гідності, виховання в учнів загальнолюдських чеснот; педагогіки партнерства; демократичності [18, с. 7].

Очікувані результати визначаються за кожною темою і відповідають Державному стандарту. Добір конкретних персоналій та творів для вивчення є варіативним і може здійснюватися вчителями самостійно.

Зміст курсу вибудовується за тематичними блоками. У 7 класі темою року є «Особистість у мистецтві». Тема розподіляється на розділи за місяцями:

Тема 1. Митець і глядач. Митець і слухач (вересень).

Тема 2. Я – співтворець (жовтень).

Тема 3. Мистецтво – документ доби (листопад).

Тема 4. Про що сповіщають традиції сучасній людині (грудень).

Тема 5. Образ України і українців у мистецтві (січень).

Тема 6. Нове життя традицій: рух крізь час (лютий).

Тема 7. Мистецтво як образ майбутнього (березень).

Тема 8. Мистецтво на варті довкілля (квітень).

Тема 9. Мистецька дипломатія (травень).

У кожній темі надаються змістові орієнтири відповідно музичному та образотворчому мистецтву, а також окремо окреслюється синтетична лінія.

Модельна програма пропонує різноманітні види діяльності учнів, основними можна вважати:

- сприймання та аналіз змісту, настрою, характеру, форми творів різних видів мистецтва, висловлення вражень про них у вдосконаленій вербальній формі;
- аналіз художніх можливостей синтетичних видів мистецтва, застосування опанованих технік і прийомів у процесі створення театральних, екранних та циркових образів;
- виконання музичних творів, запропонованих для сприймання та інтерпретації, улюблених пісень;
- створення вокальних та інструментальних імпровізацій;
- виконання творів з різних видів образотворчого мистецтва в опанованих техніках і матеріалах;
- вербальний опис результатів власної творчості з використанням специфічної термінології;
- участь у колективних мистецьких заходах (концертах, конкурсах, квестах), зустрічах з митцями;
- вибір видів художньо-творчої діяльності за вподобаннями та інтересами;
- створення візуальних та презентаційних матеріалів з використанням цифрових засобів з дотриманням авторського права;
- залучення до дослідницько-пошукової та наукової діяльності з мистецької тематики [18, с. 8–9].

Таким чином, аналіз модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи показав, що кожна з чотирьох рекомендованих МОН програм має свої переваги і особливості. Наприклад, програма

Л. Кондратової добре адаптована до викладання автономних предметів мистецького циклу, програма авторського колективу О. Івасюк, О. Комаровської та ін. пропонує помісячний розподіл тем, що робить більш зручним для вчителів календарно-тематичне планування, у програмі Л. Масол систематично виявлено рівні інтеграції між видами мистецтва і сучасної медіакультури, програма О. Гайдамаки і Н. Лемешевої мотивує вчительську ініціативу, націлює на посилення рефлексивної складової мистецької освіти. Різним є зміст програмового матеріалу, що було виявлено на прикладі 7 класу. Водночас попри авторську самобутність всі модельні програми ґрунтуються на Концепції Нової української школи, відповідають Державному стандарту базової освіти і вказують вчителям ефективні шляхи досягнення очікуваних навчальних результатів за допомогою планування різноманітних видів діяльності.

1.3. Характеристика практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи

Компетентнісний підхід, на якому базується Концепція «Нова українська школа», особливу увагу приділяє формуванню навичок та умінь учнів застосовувати знання на практиці. Школа нового типу, згідно з положеннями НУШ, має давати учням не лише знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Від початкової до базової школи «у процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям» [23, с. 22]. Як наголошує педагог О. Савченко, компетентнісна освіта відкриває простір для різного роду практик, адже вона «зміщує акцент на здатність особи до практичних дій» [46, с. 161].

Концепція «Нова українська школа» стверджує значущість дії, не випадково у модельних навчальних програмах інтегрованого курсу

«Мистецтво» основної школи поряд з компетентнісним пропонується діяльнісний підхід. Справа в тому, що компетентності формуються у діяльності. Діяльнісний підхід сприяє більш швидкому і міцному набуттю компетентностей, адже учні приходять до знань через власний досвід. Протягом усього навчання за НУШ учні набувають знань, умінь і навичок через активну діяльність. Практична орієнтованість передбачає посилення ролі командної роботи, творчих завдань, завдань на критичне мислення. У «Новій українській школі» посилюється значення співпраці у малих групах. Рекомендовано для виконання завдань створювати групи по 3–4 учні. Практикування у такий спосіб дає і вирішення навчальних завдань, і формування комунікативних навичок. Залежно від цілей уроку групова робота може стосуватися і дидактичних завдань, і творчих, і дослідницьких. Чим старшим стає учень основної школи, тим різноманітніше має застосовуватися діяльнісний підхід. Підліток не лише повинен застосовувати теоретичні знання на практиці і працювати в команді, а набувати здатностей до самоосвіти, самоуправління, а в майбутньому і професійного визначення.

Конкретизація практичної орієнтованості вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі міститься у інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти, які систематично оновлюються. Серед форм практичної діяльності учнів основної школи особливо виділяються ті, що пов'язані з музикуванням (хоровий і ансамблевий спів, інструментально-ритмічний супровід тощо), образотворчістю (малювання, створення колажів тощо) і медіаторчістю (створення презентацій, відеороликів тощо). Учитель варіює практичні завдання залежно від здібностей і бажань учнів, підтримує учнівські ініціативи у творчості, що створює настанови на успішність кожного підлітка [19].

Враховуючи, що зміст інтегрованого курсу «Мистецтво» складається з кількох діяльнісних аспектів: 1) сприймання, аналіз-інтерпретація творів мистецтва; 2) практична художньо-творча діяльність; 3) засвоєння мистецтвознавчих термінів і понять, варто поширювати практичну орієнтованість на кожен із них. Так, сприймання і аналіз-інтерпретацію художніх творів можна організувати як вироблення точки зору у міні-групі з наступною презентацією роботи всіх міні-груп класу. Виконання завдань на аналіз-інтерпретацію сприяє розвитку критичного мислення, умінь розгорнуто висловлювати і обґрунтовувати власну (або «групову») думку, сприймати думки інших, що є невід'ємною потребою життєвої практики. Практична орієнтованість у вивченні понять і термінів інтегрованого курсу може посилюватися ігровими методами і прийомами (наприклад, визначення кращого знавця мистецтва, обрання капітана команди та ін.).

Практико-орієнтований компонент програми «Мистецтво» основної школи має безпосередній зв'язок зі стратегіями практико-орієнтованого навчання, актуального для розвитку вітчизняної освіти. Під практико-орієнтованим навчанням розуміють вид навчання, метою якого є формування у здобувачів освіти універсальних учбових дій у ході вирішення реальних практичних завдань [3, с. 22]. Метою практико-орієнтованого навчання є формування майбутнього конкурентноспроможного фахівця, здатного критично мислити, адаптуватися до змін, використовувати потенціал технічних засобів. Водночас практико-орієнтоване навчання дозволяє формувати і особистісні якості здобувача освіти – інтелектуальні, вольові, емоційні, соціальні. Для нашого дослідження важлива точка зору І. Пальшкової про культуровідповідність практико-орієнтованого підходу до навчання. Вчена пояснює, що у певних культурах були історично сформовані практики, уміння, навички, способи дії і звичаї, які розкривали сенс цих культур [39]. Тобто «практика» не обмежена виконанням фізичних дій, а відображає специфіку

будови суспільства і тих соціальних ролей, які доводиться виконувати його членам.

Поширюючи вищесказане на практику навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі, відзначаємо доцільність «апробування» зусиль учнів в якості представників відповідних професій (композитор, співак, слухач, художник, репортер, блогер тощо). Іншою формою відтворення соціальної практики є історична – учні «приміряють» на себе ролі представників соціальних верств, які на сьогодні втратили або зменшили свою актуальність (гладіатор, монарх, лицар тощо).

Практико-орієнтований підхід до навчання передбачає таке подання матеріалу учителем, яке викликає в учнів інтерес, бажання діяти, творити. Не рекомендовано переобтяжувати матеріал надмірними подробицями або демонструвати його складність. Навпаки, доцільніше дещо «популяризувати» теоретичну інформацію, яка потім «перевірятиметься» на практиці. Процес навчання поєднує раціональне та емоційне, адже під час практичних дій учень має відчувати задоволення від власної спроможності розв'язання проблем. Поступово в учнів накопичується досвід вирішення певних завдань, виробляються способи взаємодії з однолітками, навички самоаналізу і самоконтролю. Практичні дії доводять учням цінність матеріалу, що вивчається, його необхідність для життя.

Отже, практико-орієнтований підхід наголошує необхідність поєднання викладання і навчання з практичною діяльністю. Найбільш затребуваним практико-орієнтоване навчання є у сфері професійної освіти (оволодіння робітничими, інженерними професіями, професіями у сфері обслуговування). Практико-орієнтоване навчання у закладах загальної середньої освіти має інші пріоритети. Кінцевим продуктом навчання виступають не професійні компетентності, а ключові і спеціальні компетентності, сформованість яких у учнів засвідчується фіксацією очікуваних результатів.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» та Державних стандартів освіти практична орієнтованість має характеризувати всі етапи навчання, що потребує від педагогів доброї методичної оснащеності, здатності до ухвалення нестандартних креативних рішень. Практико-орієнтоване навчання передбачає індивідуалізацію і диференціацію освіти, у тому числі й інклюзивну. В умовах практико-орієнтованого навчання учні вирішують тематично близькі завдання, але у різний спосіб і з можливою диференціацією рівня складності.

На жаль, наукового узагальнення досвіду реалізації практико-орієнтованого навчання у закладах загальної освіти небагато. Виділимо праці В. Волошеної (практико-орієнтоване навчання геометрії) [7], Н. Дикої і О. Глазової (практико-орієнтоване навчання української мови) [13], С. Гребінь [10], О. Козленка (практико-орієнтоване навчання біології) [21], Т. Турчин (сучасні підходи до викладання мистецтва в школі) [51].

Т. Турчин зазначає, що для осучаснення загальної мистецької освіти необхідним є «забезпечення пріоритетності практичних форм мистецької діяльності» [51, с. 86]. При цьому «всі види і форми діяльності на уроках мистецтва повинні мати творчий характер» [51, с. 89], тобто сама активність через художні засоби є важливішою, ніж кінцевий результат такої активності.

Огляд літератури з питань практико-орієнтованого навчання дозволив виявити можливість двох тлумачень терміну «практико-орієнтований компонент» стосовно програми «Мистецтво» основної школи. У вузькому розумінні практико-орієнтований компонент програми «Мистецтво» – це елемент навчального заняття або форма позакласної діяльності, де безпосередньо відбувається творча робота учнів під керівництвом вчителя (наприклад, розучування і виконання пісні або створення малюнка). У вузькому значенні практико-орієнтований компонент програми ототожнюється з практичною художньо-творчою діяльністю учнів і виділяється з-поміж інших

діяльнісних компонентів інтегрованого курсу «Мистецтво» – сприймання, аналіз-інтерпретація творів; засвоєння мистецтвознавчих термінів і понять. У широкому значенні практико-орієнтований компонент програми пронизує всю вертикаль навчання мистецтву в основній школі і може стосуватися як організації художньо-творчої діяльності підлітків, так і організації перцептивних та інтелектуально-логічних процесів під час вивчення курсу. У широкому значенні практико-орієнтований компонент не існує відокремлено від інших компонентів навчання, а його реалізація залежить від педагогічної майстерності вчителя, уміння бачити практичний потенціал у переважній більшості навчального матеріалу. У кваліфікаційній роботі будемо розглядати практико-орієнтований компонент програми «Мистецтво» основної школи у широкому його розумінні.

Оскільки практико-орієнтований компонент слугує формуванню компетентностей, що засвідчується результатами навчання. У свою чергу досягнення результатів забезпечується педагогічним вибором видів діяльності учнів, серед яких звернемо спеціальну увагу на практичні.

Ми проаналізували види діяльності учнів 7 класів за чотирма модельними навчальними програмами, які аналізувалися у підрозділі 1.2., і представили їх у Додатку А. Як видно з таблиці, практико-орієнтовані види діяльності в актуальних модельних навчальних програмах інтегрованого курсу «Мистецтво» (7 клас) представлено широко і різнопланово. Автори програм виявляють власне бачення формулювання видів діяльності учнів. Так, у програмі Л. Кондратової формулювання подаються узагальнено, що веде до подібності видів діяльності у різних семестрах. У програмі О. Івасюк, О. Комаровської та ін., навпаки, види діяльності прописуються максимально конкретно, у відповідності до кожної теми уроку, внаслідок чого кількість видів діяльності значно збільшується (у таблиці 1.3. щодо програми О. Івасюк, О. Комаровської та ін. нами систематизовано види діяльності за двома першими темами).

Трактування практико-орієнтованого компонента у модельних навчальних програмах «Мистецтво» основної школи у авторів має відмінності. У програмі Л. Кондратової воно є вужчим, практико-орієнтований компонент співвідноситься з напрямом роботи «мистецька діяльність». Разом з тим мистецька діяльність не обмежується творчістю у провідних видах мистецтва (музичне, образотворче), а багатогранно представляє форми роботи із застосуванням театральних, дизайнерсько-конструкторських, медійних засобів. У програмах інших авторів, незважаючи на відмінності у плануванні видів діяльності, практико-орієнтований компонент виявляється ширшим. Практичні форми роботи, у тому числі групової, поширюються на завдання сприймання та аналізу-інтерпретації художніх творів, оволодіння основами мистецької грамоти.

Посилення значущості практико-орієнтованого компонента в програмах інтегрованого курсу «Мистецтво» зумовлюється орієнтуванням сучасної загальної середньої освіти на цінності практико-орієнтованого навчання. Збільшення практичної складової предмета «Мистецтво» в основній школі сприяє виконанню функцій, покладених на практико-орієнтовану діяльність. Такими функціями, згідно зі спостереженнями А. Козанчин, виступають: 1) мотиваційна; 2) психологічна; 3) розвивальна; 4) організаційна; 5) формувальна; 6) контрольно-діагностувальна; 7) світоглядна; 8) соціально-адаптаційна [20, с. 51]. У навчанні мистецтву ці функції діють наступним чином. Мотиваційна функція полягає в тому, що практична орієнтованість зацікавлює учнів предметом, наближує матеріал, що вивчається, до побутових ситуацій. Психологічна функція зосереджується на приємному робочому кліматі освітнього процесу, позитивних відносин вчителів і учнів під час виконання практичних дій. Розвивальна функція стосується активізації пізнавальних процесів завдяки розв'язанню завдань. Зміст організаційної функції переважно стосується взаємодії у групі, яка сумісно виконує завдання,

розподілу обов'язків учасників. Формувальна функція засвідчує засвоєння провідних способів дій, формування ключових та предметних компетентностей учнів. Контрольно-діагностувальна функція пов'язана з можливостями оцінювання сформованості компетентностей учнів на основі виконання ними практичних завдань. Створення в уяві учнів цілісної картини світу, на що спрямована інтеграція у предметі «Мистецтво», пов'язується зі світоглядною функцією. Спонування учнів до синтезування знань із різних освітніх галузей через участь у проєктах також сприяє активізації світоглядної функції. Соціально-адаптаційна функція полягає у сприянні соціалізації учнів, їх здатності пристосовуватися до змінюваних умов роботи над навчальним матеріалом.

Реалізація практико-орієнтованого компонента передбачає застосування комплексу методів, освітніх технологій і засобів навчання. Вчителі по-різному здійснюють поєднання, керуючись принципом академічної свободи. Однак, можна виділити найбільш поширені і дієві. Засобами виступають твори різних видів мистецтва, народної і професійної творчості, доступні для практичного опанування учнями. Інтегрованість курсу «Мистецтво» має на увазі не лише аналіз і виконання художніх зразків, але і виявлення спільних закономірностей видів мистецтва, їх взаємодії.

Освітніми технологіями, здатними забезпечити реалізацію практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи, є технології особистісно орієнтованого навчання, арт-технології, цифрові технології, івент-технології, про які йтиметься пізніше. У даному підрозділі детальніше зосередимося на спеціальних методах, ефективних у контексті навчання мистецтву учнів 7 класів.

Метод проєктів має велику практичну орієнтованість, вчить працювати у команді, вирішувати реальні проблеми за допомогою синтезування знань з різних навчальних дисциплін. Як зазначають Л. Сергєєва, О. Просіна і

М. Ілляхова, метод проєктів забезпечує ефективність самостійної роботи, дозволяє виявити здобувачам освіти креативність, нестандартність мислення [48, с. 58]. Залежно від цілей, яких має намір досягти вчитель, проєкти для учнів 7 класів можуть бути інформаційними, творчими, рольово-ігровими, практичними, соціальними. Пропонуються різні види діяльності, зокрема вчитель-методист О. Божко виділяє ігрову, навчально-пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну, предметно-перетворювальну, трудову, соціально-комунікативну [5, с. 13]. Окрім практичної орієнтованості метод проєктів володіє значним інтегративним потенціалом, що дозволяє усвідомити мову мистецтва у її універсальності та видових відмінностях. Тематика проєктів, за умови їх розробки вчителем мистецтва, зазвичай, виявляє зв'язок з матеріалом, який вивчається в урочній роботі. У випадку проведення проєктів більш високого організаційного рівня (міжнародного, всеукраїнського, регіонального, міського, загальношкільного) тема і форми роботи повідомляються потенційним учасникам заздалегідь через визначені інформаційні канали.

Інтерактивні методи – методи, спрямовані на активізацію взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Інтерактивні методи необхідні і для виконання групових проєктів, які передбачають розподіл видів діяльності між учасниками, обговорення шляхів розв'язання проблеми. Тобто проєктні та інтерактивні методи є пов'язаними. Важливість інтерактивних методів для реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи пояснюється можливостями моделювання різних життєвих ситуацій, соціальних ролей, які пропонується виконати учням. Інтерактивні методи націлюють на діалог, спільну роботу у досягненні мети. Різновидом інтерактивних методів є методи кооперативного навчання, які передбачають роботу в малих групах. Як сучасні педагоги-практики, так і вчені відзначають корисність даних методів. Зокрема С. Решетченко і Т. Скубарєва зауважують, що завдяки груповій активності «діти виконують роботу швидше, вони більше спілкуються між

собою та діляться своїми думками» [45, с. 64], що відповідає характеристикам практико-орієнтованої діяльності.

Практичні методи – методи, засновані на виконанні учнями художньої діяльності (музичної, образотворчої, театральної тощо) з метою творчого самовиявлення. Практичні методи можуть бути як частковими (вправи, замальовки, імпровізації), так і загальними (виконання пісні, створення графічної композиції, інсценізація та ін.). Практичні методи невід’ємні від оволодіння засобами конкретних видів мистецтва. Враховуючи вікові особливості учнів основної школи, у тому числі семикласників, вчителям варто планувати практичні дії підлітків не тільки у традиційних видах мистецтва, але і медіаторчність. Медіаторчність постає найбільш сучасною і пов’язаною з практичними вимогами життя. Педагог Г. Сагайдак визначає такі позитивні якості медіаторчності, як підготовка учнів до життя в актуальних інформаційних умовах, формування культури спілкування, розвиток творчих, комунікативних здібностей і критичного мислення [47, с. 174].

У межах практичних методів на окрему увагу в контексті нашої кваліфікаційної роботи заслуговує **метод практико-орієнтованих завдань**. Ці завдання сприяють формуванню компетентностей учнів основної школи, визначених Концепцією «Нова українська школа» і Державним стандартом базової освіти. Практико-орієнтовані завдання будуються таким чином, щоб змусити учнів самостійно шукати шляхи вирішення проблеми, пов’язаної з життям. Як вказує А. Козанчин, практико-орієнтовані завдання мають характерні ознаки, а саме: «моделюють певну життєву ситуацію; базуються на актуальній для учнів темі; викликають інтерес; мають специфічну структуру; передбачають практичне застосування засвоєних знань, умінь і навичок; потребують нестандартних підходів до навчання» [20, с. 50]. Приклад практико-орієнтованого завдання для 7 класу: «розробити рекламний плакат «Український орнамент – сучасний тренд» у народній техніці розпису».

Цифрові методи – методи, пов’язані із використанням сучасних комп’ютерних приладів, програм і технологій. Цифрові методи осучаснюють інформацію, яку подає вчитель, і наближують освітній процес до умов повсякденного життя підлітків. Під час уроків інтегрованого курсу «Мистецтво» учні можуть віртуально відвідати музеї і концертні зали світу, побачити дрібні деталі картини тощо. Сучасні вчителі для посилення практико-орієнтованого компонента пропонують використовувати не тільки навчальні фільми й освітні програми, але і звичні соціальні мережі та месенджери. Наприклад, педагог Є. Андрієнко пропонує до активного використання Instagram через можливості створення навчальних завдань у цифровому форматі або використання вже розроблених. Основні функції месенджера, які доцільні для навчання, – «Сторіз», «Опитування», «Запитання», «Зворотній зв’язок» [2].

Отже, посилена увага до практико-орієнтованого компонента – одна з головних вимог сучасної загальної мистецької освіти. Модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи пропонують велику кількість різноманітних видів діяльності учнів, які посилюють практичну орієнтованість в опануванні предмету. Практико-орієнтований компонент у контексті інтегрованого курсу «Мистецтво» втілюється як у безпосередній художній творчості учнів, так і у спеціальній організації сприймання, аналізу-інтерпретації творів, вивчення мистецьких понять і термінів з наголошенням комунікативної активності. Реалізація практико-орієнтованого компонента інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи здійснюється через комплекс методів, освітніх технологій і засобів навчання.

Висновки до розділу 1

У першому розділі висвітлено теоретичні засади програмно-методичного забезпечення загальної мистецької освіти. Проаналізовано нормативну базу

загальної мистецької освіти, зокрема Концепцію «Нова українська школа», Державний стандарт базової освіти. Аналіз документів виявив провідну роль компетентнісного підходу в навчанні. Формування компетентностей передбачає досягнення результатів, визначених Державним стандартом.

У вітчизняних закладах загальної середньої освіти на рівні основної школи спостерігається переважний інтерес до інтегрованого курсу «Мистецтво» порівняно з автономними предметами «Музичне мистецтво» і «Образотворче мистецтво». Провідними фахівцями складено модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи, рекомендовані Міністерством освіти і науки України. У кваліфікаційній роботі проаналізовано чотири модельні програми авторства О. Гайдаки і Н. Лемешевої, Л. Кондратової, Л. Масол, авторського колективу на чолі з О. Івасюк і О. Комаровською на прикладі 7 класу. Вивчення програм показало, що провідним завданням мистецької освітньої галузі в основній школі є посилення практичної складової навчальної програми, що спрямовує професійну діяльність вчителя на пошук ефективних методів, технологій, засобів навчання у цьому напрямі. Модельні навчальні програми слугують керівництвом вчителям для досягнення визначених Державним стандартом базової освіти очікуваних навчальних результатів за допомогою конкретизації змісту і планування різноманітних видів діяльності.

Аналіз змісту практико-орієнтованого компонента програми інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи виявляє настанови на органічне поєднання засобів різних видів мистецтв з домінуванням практичних видів діяльності учнів. З'ясовано, що практико-орієнтований компонент інтегрованого курсу «Мистецтво» може трактуватися як вузько (мистецька діяльність учнів), так і широко (практична орієнтованість всіх змістових ліній навчального предмету). У чинних модельних навчальних програмах домінує розширене тлумачення практико-орієнтованого компонента. Згідно з таким

підходом практико-орієнтований компонент втілюється не лише у творчості підлітків із застосуванням засобів різних мистецтва, але і у педагогічній організації сприймання, аналізу-інтерпретації творів, вивчення мистецьких понять і термінів з наголошенням комунікативної активності. Реалізувати практико-орієнтований компонент інтегрованого курсу «Мистецтво» основної школи варто за допомогою спеціально підібраних методів, освітніх технологій і засобів навчання. В якості ефективних виділено технології особистісно орієнтованого навчання, арт-технології, цифрові технології, івент-технології, а також методи – проєктивні, інтерактивні, практичні, цифрові.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО КОМПОНЕНТА ПРОГРАМИ «МИСТЕЦТВО» В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

2.1. Діагностика сформованості мистецьких компетентностей в учнів 7 класів

Практичне дослідження реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в освітньому процесі основної школи здійснювалося протягом 2024–2025 н.р. у Кам'янському ліцеї Червоногригорівської селищної ради і Нікопольському ліцеї № 2. У практичному дослідженні були задіяні учні сьомих класів. Інтегрований курс «Мистецтво» в обох закладах освіти викладається за програмою Л. Масол (підручник Л. Масол, О. Калініченко).

Практичне дослідження проводилося послідовно за трьома етапами. На першому, констатувальному, етапі відбувалася діагностика вихідного рівня стану реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в освітньому процесі основної школи через вивчення сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів. На другому, формувальному, етапі впроваджувалася програма реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умова формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів. На третьому, контрольному, етапі аналізувалися результати впровадження вищезазначеної програми.

Метою першого етапу практичного дослідження було визначення стану сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів. Досягнення мети вирішувалося через ряд завдань: 1) вивчити думки учителів-предметників, які викладають у 7 класі, щодо особливостей реалізації практико-орієнтованого компонента в освітньому процесі основної школи; 2) уточнити структуру

мистецьких компетентностей учнів основної школи, виокремивши компоненти, критерії та їх показники; 3) діагностувати рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класу відповідно виокремленим компонентам, критеріям та показникам.

На початку дослідження ми вивчили точки зору учителів-предметників, які викладають у 7 класі, щодо особливостей реалізації практико-орієнтованого компонента в освітньому процесі основної школи. Вивчення здійснювалося за допомогою методу інтерв'ювання. Учителям задавалися питання, на які вони давали нерегламентовані усні відповіді. Питання інтерв'ю і аналіз відповідей подано у Додатку Б.

Аналіз інтерв'ювання учителів показав, що практико-орієнтований підхід є важливим для викладання всіх предметів основної школи у Кам'янському ліцеї. Педагоги, які працюють з учнями 7 класу, усвідомлюють вимоги НУШ до організації освітнього процесу, будуть свою професійну діяльність відповідно до Державного стандарту базової освіти. Водночас, у реалізації практико-орієнтованого підходу виникають складнощі як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Учнівський колектив 7 класу навчається доволі непогано, не має суттєвих нарікань, підлітки в цілому адекватно сприймають методи і прийоми роботи, які пропонуються учителями-предметниками.

Результатом ефективного впровадження практико-орієнтованого компонента в освітній процес основної школи є сформованість в учнів комплексу передбачених нормативними документами компетентностей, у тому числі мистецьких. Тобто необхідним є дослідження стану сформованості мистецьких компетентностей учнів.

Виконання другого завдання констатувального етапу практичного дослідження – уточнення структури мистецьких компетентностей учнів основної школи – здійснювалося за допомогою методу вивчення нормативних документів і наукової літератури відповідної тематики.

Концепція «Нова українська школа» вказує, що компетентність – це «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [35] та зосереджується на ключових компетентностях, які мають загальний міжпредметний характер.

Державний стандарт базової середньої освіти містить ключові компетентності включно з базовими знаннями. Підґрунтям для виокремлення спеціальних компетентностей є вказані обов'язкові результати навчання, у тому числі конкретні [11]. Так, у мистецькій освітній галузі базові знання систематизовані за трьома напрямками: 1) мистецька грамотність; 2) мистецька діяльність; 3) мистецька комунікація. Обов'язкові результати навчання систематизовані за чотирма групами: 1) пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва; 2) формування художньо-образного, асоціативного мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва; 3) самопізнання через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами; 4) використання інформаційного середовища у власній творчості і художній комунікації [11].

Більш конкретні роз'яснення щодо структури компетентностей містяться у модельних навчальних програмах, методичних рекомендаціях, статтях провідних науковців, які спираються на положення Державного стандарту. Зокрема, стосовно мистецької освітньої галузі йдеться про поділ компетентностей на ключові, міжпредметні естетичні і предметні мистецькі. Під міжпредметними естетичними компетентностями мається на увазі «здатність особистості виявляти естетичне ставлення до світу, естетично оцінювати предмети та явища у різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва та їх взаємодії» [12]. Мистецькі компетентності відносяться до предметних і полягають у «здатності особистості

до пізнавальної діяльності та творчого самовираження у певному виді мистецтва <...>, що формується під час їх сприймання і практичного опанування» [12].

Основна школа зберігає наступність від компетентностей, набутих у початковій школі. Через сприймання творів мистецтва і художньо-творчу діяльність учні збагачують і розширюють мистецькі компетентності. Науковиця Л. Бровчак зі співавторами роз'яснює, що мистецькі компетентності «вбирають та інтегрують музичні, образотворчі, хореографічні, театральні, екранні сегменти, які умовно можна назвати вузько предметними» [54, с. 43].

Уточнення структури мистецьких компетентностей містяться у програмах, підготовлених авторськими колективами під керівництвом Л. Масол, а також у посібниках і статтях Л. Масол [29; 30]. Вчена виділяє три компоненти мистецької компетентності: знаннєвий, діяльнісний і ціннісний. Вказується, що мистецька компетентність формується «у процесі опанування учнями системи знань та уявлень у сфері певного виду мистецтва (знаннєвий компонент), набуття ними художньо-творчого досвіду з мистецтва (діяльнісний компонент), виховання ціннісних орієнтацій щодо мистецтва та мистецької діяльності (ціннісний компонент)» [31].

У контексті вітчизняних досліджень поняття «мистецька компетентність» може кореспондувати із ширшими поняттями «культурна компетентність» (Б. Андрейчик [1], І. Варнавська і О. Черемісін [6]), «полікультурна компетентність» (О. Березюк [4], Т. Олійник [37], Л. Перетяга [40], С. Ткачов, Н. Ткачова, А. Ткачов [50]), споріднюючись структурно. Так, О. Березюк на основі узагальнень наукових праць пропонує виділяти у структурі полікультурної компетентності 3 компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний і діяльнісний [4, с. 14]. Пояснюється, що когнітивний компонент «передбачає сформованість системи полікультурних знань, що виступають орієнтовною основою діяльності особистості у полікультурнім суспільстві»,

мотиваційно-ціннісний – «являє собою систему мотиваційно-ціннісних утворень <...>, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у полікультурнім суспільстві», діяльнісний – «відображує сформованість полікультурних умінь і навичок щодо дотримання соціальних норм і правил поведінки у полікультурнім суспільстві, наявність досвіду позитивної взаємодії із представниками різних культур» [4, с. 14].

Як можна помітити, структура компетентності, надана О. Березюк, загалом є близькою до точки зору Л. Масол. Беручи за основу вказану структуру мистецької компетентності, вважаємо доцільним виокремити компонент, пов'язаний із комунікативною і рефлексивною діяльністю учнів основної школи, оскільки мистецька комунікація, за Державним стандартом базової середньої освіти, становить окремий важливий напрям роботи з вивчення предметів мистецької галузі, а рефлексія на уроках сприяє самоаналізу діяльності учнів і визначення їх здобутків.

Отже, у структурі мистецьких компетентностей учнів основної школи виділяємо компоненти: 1) емоційно-ціннісний; 2) когнітивно-перцептивний; 3) творчо-діяльнісний; 4) комунікативно-рефлексивний.

Після визначення компонентів структури мистецьких компетентностей учнів основної школи ми зосередилися на виокремленні критеріїв і показників.

Емоційно-ціннісний компонент мистецьких компетентностей відображає здатність учня емоційно реагувати на твори різних видів мистецтва, співпереживати персонажам і ситуаціям, втіленим засобами мистецтва, порівнювати їх з власним життєвим досвідом. Компонент засвідчує, що людина сприймає мистецтво як духовну цінність, що відображає моральні, естетичні, соціальні настанови людства. *Критерієм* емоційно-ціннісного компонента можна вважати ступінь вираження емоційного ставлення учня основної школи до мистецтва та художньої творчості. *Показники:* 1) емоційний відгук на твори

мистецтва та прояви художньої творчості; 2) наявність ціннісного ставлення до творів мистецтва та проявів художньої творчості.

Когнітивно-перцептивний компонент мистецьких компетентностей стосується взаємозв'язку сприймання учнем основної школи твору мистецтва і його розуміння. *Критерієм* когнітивно-перцептивного компонента ми визначили міру усвідомлення учнем змісту і форм художньої творчості у різних видах мистецтва. *Показники*: 1) оперування знаннями про мистецтво у межах програми; 2) адекватність сприймання творів мистецтва і проявів художньої творчості, здатність до вирізнення художніх елементів.

Творчо-діяльнісний компонент передбачає активність учня основної школи у практичній діяльності, що виконується засобами окремих видів мистецтва (музикування, образотворчість) або шляхом їхнього синтезу (театральна, медійна творчість). У цій активності учень має не тільки діяти за зразком, але і проявляти оригінальність у художньому самовираженні. *Критерій* творчо-діялісного компонента музичних компетентностей – ступінь активності учня основної школи у мистецькій самореалізації. *Показники*: 1) результативність роботи учня з використанням засобів різних видів мистецтва; 2) відображення власних емоцій і думок під час художньої діяльності.

Комунікаційно-рефлексивний компонент відображає сформованість в учнів основної школи здатності до спілкування на мистецьку тематику, в якому враховується аргументованість суджень і умовиводів, дотримання етики спілкування, відкритість до діалогу. Невід'ємною складовою зазначеного компонента мистецьких компетентностей є володіння учнями основної школи рефлексією як вмінням самооцінювання, виділення головного у сприйнятому матеріалі. *Критерій* комунікаційно-рефлексивного компонента – ступінь сформованості здатності учнів основної школи до спілкування на мистецьку

тематику. *Показники:* 1) активність у спілкуванні на мистецьку тематику; 2) об'єктивність самоаналізу навчальної діяльності.

Структура мистецьких компетентностей учнів основної школи як система компонентів, критеріїв та показників відображена нами у Додатку В.

Уточнення структури мистецьких компетентностей учнів основної школи уможливило виконання третього завдання констатувального етапу практичного дослідження – діагностування рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів. У роботі взяли участь два класи – 7 клас Кам'янського ліцею Червоногригорівської селищної ради і 7-А клас Нікопольського ліцею № 2. В якості досліджуваної групи виступив 7 клас Кам'янського ліцею (25 учнів), а в якості контрольної групи – 7-А клас Нікопольського ліцею № 2 (29 учнів).

Визначення рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за **емоційно-ціннісним компонентом** відбувалося за допомогою методів анкетування і аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Перший показник – емоційний відгук на твори мистецтва та прояви художньої творчості – вивчався шляхом анкетування семикласників. Анкета складалася з відкритих відповідей, на які учні мали змогу давати розгорнені відповіді. Водночас питання були сформульовані так, щоб у відповіді була виражена позитивне (+) або негативне (–) ставлення до обговорюваного. Надаємо питання анкети:

1. Чи подобаються тобі уроки мистецтва?
2. Як ти вважаєш, чи потрібні уроки мистецтва? Для чого?
3. Чи звертаєшся ти до мистецтва у вільний час, щоб поліпшити настрій?
4. Які види мистецтва тобі найбільше подобаються і чому?
5. Чи є у тебе улюблені діячі мистецтва? Назви їх.
6. Чи подобається тобі займатися творчістю? Чому?
7. Чи цікаво тобі спостерігати за роботою митців? Чому?
8. Як ти думаєш, чи може мистецтво зробити світ кращим?

Питання оцінювалося в 1 бал, якщо відповідь була позитивною і містила пояснення. Негативна відповідь оцінювалася в 0 балів. Позитивна відповідь без уточнень – 0,5 балів. Максимальна кількість балів за анкету – 8.

Співвідношення балів за рівнями було наступним: початковий рівень – 0–2,5 балів; середній рівень – 3–4,5 бали; достатній рівень – 5–6,5 балів; високий рівень – 7–8 балів.

Якісний аналіз відповідей на питання анкети показав, що більшості учнів обох класів подобаються уроки мистецтва. Уроки мистецтва підлітки вважають потрібними з різних причин: «щоб відпочити від складних предметів», «щоб розуміти красу», «щоб бути освіченим» тощо. Непотрібними уроки мистецтва вважають 2 учні досліджуваної групи і 1 учень контрольної групи. Звертається до мистецтва у вільний час значна кількість семикласників. Серед улюблених видів мистецтва семикласники називали музику, кіно, танець, архітектуру. Пояснення були такими: «люблю сучасні пісні», «музика дуже впливає на настрій», «постійно виходять нові фільми», «у фільмах є цікаві ефекти», «займаюся танцями з дитинства», «архітектура нас оточує всюди», «коли ми відвідуємо незнайомі міста, то знайомимося з ними через архітектуру». Улюблені діячі мистецтва для учнів 7 класів – це переважно естрадні музичні виконавці і гурти (Монатік, А. Пивоваров, Альона Альона, «Океан Ельзи», «Hardkiss», «Go–A» та ін.). Декілька учнів згадали комедійні шоу («Вечірній квартал», «Дизель-шоу»), акторів кіно (Р. Паттінсон, К. Рівз, Дж. Депп та ін.). Подобається займатися творчістю тільки певній частині підлітків. Пояснюють вони це тим, що обрали спорт, кинули заняття мистецтвом, не вистачає часу на творчість. Семикласники, які дали позитивні відповіді, зазначили, що творчість дає змогу передати їх власні переживання і думки, ствердитися у суспільстві. Цікаво спостерігати за роботою митців приблизно половині опитуваних. Деякі учні вказали, що їм не доводилося бачити митців у роботі. Ті учні, які люблять спостерігати за роботою митців, зазначили, що «цікаво дивитися, як з нічого

з'являється краса», «це заворює», «це захоплює так, що і самій хочеться». Більшість учнів дотримується думки, що мистецтво може зробити світ кращим. Семикласники вказували, що «мистецтво – це краса», «якщо навколо красиво, то і самому треба поводитися гарно», «мистецтво – це не тільки красиво, але і змістовно».

На основі відповідей ми виділили позитивні фактори сформованості мистецьких компетентностей – зацікавленість предметом «Мистецтво», повага до мистецтва і художньої творчості, наявність улюблених митців, переконаність у потрібності мистецтва суспільству. Також були помічені й негативні фактори – недостатня увага підлітків до серйозного мистецтва, обмеженість інтересу до мистецтва окремими видами і жанрами, малий досвід творчої діяльності.

Другий показник емоційно-ціннісного компонента – наявність ціннісного ставлення до творів мистецтва та проявів художньої творчості – вивчався за допомогою методу аналізу-інтерпретації художніх творів. Перед учнями було поставлене завдання пригадати твір, який вивчали раніше, і схарактеризувати його за наданими питаннями. Йшлося про саундтрек Р. Вільямса до кінофільму «Пірати Карибського моря». Саундтрек супроводжувався відеокліпом, складеним з ключових сцен фільму. У процесі аналізу-інтерпретації обговорювалися питання:

1. Підберіть епітети, які характеризують музику.
2. Уявіть себе композиторами і поміркуйте: ця музика пасує до фільму в цілому або до окремої сцени?
3. Чи допомагає музика передати ідею фільму? Як?
4. Чому може навчити ця музика?
5. Чому у відео обрані певні фрагменти фільму?
6. Який герой фільму «Пірати Карибського моря» тобі ближче за духом?

Завдання виконувалося колективно. Оцінювання враховувало активність учнів, правильність і оригінальність їх відповідей, уважність до виражальних

засобів музики. Рівні розподілялися за наступними характеристиками роботи: початковий рівень – учень майже не брав участі в аналізі, не міг пригадати твір і його героїв, істотно помилявся у вирізненні засобів музичної виразності; середній рівень – учень виявляв помірковану активність, зміг пригадати основну інформацію про твір; вирізняв головні засоби виразності за допомогою учителя; достатній рівень – учень давав відповіді на всі питання, припускав незначні помилки, у цілому правильно вирізняв засоби музичної виразності; високий рівень – учень брав активну участь в аналізі твору, надавав правильні розгорнуті відповіді, демонстрував власне ставлення до музики і героїв твору, добре відчував засоби музичної виразності.

У ході аналізу-інтерпретації було підбрано такі епітети до музики: «рішуча», «енергійна», «героїчна», «переможна». Вирішено, що музика характеризує фільм у цілому. Музика передає ідею фільму – цілеспрямованість у досягненні мети допоможе здолати будь-які перешкоди – завдяки енергійній маршовості, мажорному ладу, міцному оркестровому звучанню. Музика може навчити: бути сміливим, вірити в успіх, цінувати друзів, прагнути до добра і справедливості. У відео обрані найбільш важливі моменти фільму, які дозволяють пригадати головних героїв і їх безстрашні пригоди. Близьким за духом учнів назвали: 1) капітана Джека Горобця – сміливого, вільнолюбивого, що має якості лідера і чудове почуття гумору; 2) юнака Вільяма – справедливого, безкорисливого, серйозного; 3) дівчатам близька за духом Елізабет – віддана, турботлива і водночас безстрашна, цілеспрямована.

Узагальнення результатів анкетування і виконання завдання на аналіз-інтерпретацію твору дало змогу встановити кількісні характеристики рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за емоційно-ціннісним компонентом, які подані в таблиці Г.1. Додатку Г. 3 таблиці видно, що кількість учнів з високим рівнем невелика – 3 учні (12,0%) у досліджуваній групі і 5 учнів (17,2%) – у контрольній. Найменше представлено початковий

рівень – 2 учні (8,0%) у досліджуваній групі, 1 учень (3,4%) у контрольній. Переважаючими є середній і достатній рівні, причому у досліджуваній групі більшим є середній рівень, а у контрольній – достатній.

Визначення рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за *когнітивно-перцептивним компонентом* відбувалося за допомогою методу педагогічного спостереження під час урочної роботи. Перший показник – оперування знаннями про мистецтво у межах програми – передбачав осмисленість відповідей учнів на питання учителя про мистецькі поняття (наприклад, «Які жанри поєднуються в картинах?», «Що таке тональність? У яких видах мистецтва використовується це слово?»). Окрім правильності відповідей враховувалося бажання учнів надавати відповідь, гордість за свої знання. Зробити перевірку цікавою допомогли ігрові методи (вікторина, ребуси, кросворди).

Діагностування другого показника когнітивно-перцептивного компонента – адекватності сприймання творів мистецтва і проявів художньої творчості, здатності до вирізнення художніх елементів – засновувалося на виявленні активності учнів у процесі аналізу-інтерпретації творів різних видів мистецтва. Надавалися завдання на порівняння видів мистецтва («Що споріднює символ у музиці та живописі?», «Що таке ритм? Порівняйте ритми в музиці й архітектурі»). У вирізненні художніх елементів (наприклад, мелодії, ритму, колориту) приділялася увага спільним для різних видів мистецтва.

Результати діагностування сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за когнітивно-перцептивним компонентом подано в таблиці Г.2. Додатку Г. Порівняно з діагностикою попереднього компонента сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів кількість осіб з високим рівнем майже не змінилася: 4 учні (16,0%) у досліджуваній групі і 5 учнів (17,2%) – у контрольній. Початковий рівень у обох класах виявлено у 1 учня. Переважаючими залишилися середній і достатній рівні, проте в обох клас

середній рівень є вищим за достатній і становить 48,0% у досліджуваній групі і 41,5% – у контрольній.

Аналіз виконання учнями діагностичних завдань показав недостатність орієнтування у мистецьких поняттях і точності вирізнення художніх елементів у різних видах мистецтва при тому, що в цілому семикласники сприймають твори мистецтва і прояви художньої творчості адекватно.

Визначити рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за **творчо-діяльнісним компонентом** уможливило використання методу творчої роботи. Метод дозволив діагностувати обидва показники (1) результативність роботи учня з використанням засобів різних видів мистецтва; 2) відображення власних емоцій і думок під час художньої діяльності). Працюючи у малих групах, учні повинні були створити відеоарт до пісні «Чорнобривці» В. Верменича і пояснити, які образи і чому обрали. Якісно виконати завдання вдалося не всім учням. Хоча рівень володіння підлітками комп'ютерними засобами був достатній, чимало з них зосередилися на передачі краси квітів України і забули про драматизм пісні.

Результати діагностування сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за творчо-діяльнісним компонентом показано в таблиці Г.3. Додатку Г. Учні з високим рівнем сформованості мистецьких компетентностей за творчо-діяльнісним компонентом виявлено 3 у кожній групі (12,0% і 10,3% відповідно). Кількість учнів з початковим рівнем невелика: 2 учні (8,0%) у досліджуваній групі і 1 учень (3,4%) – у контрольній. Кількість учнів із середнім і достатнім рівнем у досліджуваній групі представлена рівномірно і становить 10 учнів (40,0%). У контрольній групі переважає середній рівень (48,4%).

За **комунікаційно-рефлексивним компонентом** діагностика здійснювалася методами педагогічного спостереження та тестування. Виявити наявність першого показника – активності у спілкуванні на мистецьку тематику

– ми змогли завдяки педагогічному спостереженню на уроках. У підручнику Л. Масол до кожної теми дається завдання за рубрикою «Узагальнюю, аргументую, систематизую», усне виконання якого дає змогу виявити найбільш активних учнів. Під час розподілу за рівнями нами зверталася увага на бажання учнів брати участь у обговоренні, розгорненість висловлень, їх змістовність, дотримання культури спілкування з однокласниками та учителем.

Для діагностики другого показника – об'єктивності самоаналізу навчальної діяльності – нами було використано запропоновану у підручнику рефлексивну вправу. Учні оцінювали свою активність під час вивчення теми вибором одного з трьох тверджень: 1) я добре працював/працювала; 2) я можу досягти кращих результатів, якщо буду активнішим/активнішою; 3) мені потрібна допомога, адже не все зрозуміло [33, с. 17].

Також учням було запропоновано тестування, яке являло адаптацію психологічного опитувальника на агресивність у спілкуванні [17] (Додаток Д). Тестування мало на меті виявлення схильності до агресії, яка заважає нормальній комунікації і рефлексії, породжує конфлікти і непорозуміння між учнями.

Алгоритм нарахування балів за відповіді розміщено у Додатку Д. Рівні прояву агресивності відповідно балам: 0–4 балів – сильно виражена агресія, критична для комунікації і рефлексії; 5–8 балів – середній рівень агресії, що утруднює комунікацію і рефлексію; 9–12 – незначний рівень агресії, комунікація і рефлексія у цілому нормальні; 13–15 – агресія відсутня, людина націлена на комунікацію і здатна об'єктивно оцінювати власну діяльність.

Кількісний аналіз результатів щодо сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за комунікаційно-рефлексивним компонентом ми розмістили у таблиці Г.4. Додатку Г. Учні з високим рівнем було виявлено 4 (16,0%) у досліджуваній групі і 5 (17,2%) у контрольній. Кількість учнів з початковим рівнем дещо збільшилася порівняно з результатами діагностування

попередніх компонентів: 3 учні (12,0%) у досліджуваній групі і 2 учні (6,9%) у контрольній. Переважаючими є середній і достатній рівні. Причому в обох групах середній рівень є більшим за достатній (40,0% у досліджуваній групі і 41,4% у контрольній групі).

Після діагностування всіх компонентів мистецьких компетентностей учнів потребувалося узагальнення даних, яке дозволило отримати цілісне уявлення про рівні сформованості мистецьких компетентностей в обох групах, задіяних у практичному дослідженні. Це демонструє таблиця 2.1.

Таблиця 2.1.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
(констатувальний етап)**

Компонент и	Досліджувана група				Контрольна група			
	учнів %	учнів %	учнів %	учнів %	учнів %	учнів %	учнів %	учнів %
<i>рівні</i>	<i>високий</i>	<i>достатній</i>	<i>середній</i>	<i>початковий</i>	<i>високий</i>	<i>достатній</i>	<i>середній</i>	<i>початковий</i>
Емоційно-ціннісний	3 12,0%	9 36,0%	11 44,0%	2 8,0%	5 17,2%	13 44,8%	10 34,6%	1 3,4%
Когнітивно-перцептивний	4 16,0%	8 32,0%	12 48,0%	1 4,0%	5 17,2%	11 37,9%	12 41,5%	1 3,4%
Творчодіяльний	3 12,0%	10 40,0%	10 40,0%	2 8,0%	3 10,3%	11 37,9%	14 48,4%	1 3,4%
Комунікаційно-рефлексивний	4 16,0%	8 32,0%	10 40,0%	3 12,0%	5 17,2%	10 34,5%	12 41,4%	2 6,9%
Загалом	14,0%	35,0%	43,0%	8,0%	15,5%	38,8%	41,4%	4,3%

Таблиця 2.1. показує, що стан сформованості мистецьких компетентностей у контрольній групі (7–А клас Нікопольського ліцею № 2) є дещо вищим, ніж у досліджуваній групі (7 клас Кам'янського ліцею). Втім, результати загалом схожі: в обох класах є декілька учнів з високим рівнем, початковий рівень представлений мінімально, тоді як переважаючими є середній і достатній рівні.

Проведення констатувального етапу практичного дослідження дало змогу детально схарактеризувати рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів: початковий, середній, достатній і високий.

Початковий рівень сформованості мистецьких компетентностей характеризується невизначеністю емоційного ставлення учня до мистецтва та художньої творчості. Емоційний відгук на твори мистецтва у таких учнів слабкий і потребує додаткових стимулів з боку вчителя. Учні не відчують мистецтво як духовну цінність. Зміст і форми художньої творчості у різних видах мистецтва усвідомлюються фрагментарно. Учні оперують базовими знаннями про мистецтво, сприймають окремі елементи художніх творів. Активність у мистецькій самореалізації мала, учні потребують допомоги учителя. Робота з використанням засобів різних видів мистецтва дає елементарні результати, учні працюють за наданим зразком, не відображають власні емоції і думки під час художньої діяльності. Ступінь сформованості здатності до спілкування на мистецьку тематику недостатня. Учні беруть участь у спілкуванні на теми мистецтва за підтримки учителя, не можуть правильно проаналізувати якість своєї навчальної діяльності.

Середній рівень сформованості мистецьких компетентностей характеризується ситуативним емоційним ставленням учня до мистецтва та художньої творчості. Емоційний відгук на твори мистецтва адекватний, проте захоплення мистецтвом не викликає. Учні з середнім рівнем відчують мистецтво як духовну цінність. Зміст і форми художньої творчості у різних видах мистецтва усвідомлюються в основних проявах. Учні оперують базовими знаннями про мистецтво, здатні цілісно сприймати художні твори, але не завжди розуміють роль засобів художньої виразності. Активність у мистецькій самореалізації помірна. Результативність роботи з використанням засобів різних видів мистецтва нерівномірна, учні надають перевагу роботі за зразком, однак під час художньої діяльності інколи відображають власні емоції і думки.

Ступінь сформованості здатності до спілкування на мистецьку тематику задовільна. Учні беруть участь у спілкуванні на теми мистецтва, періодично виявляють активність, самоаналізу навчальної діяльності бракує об'єктивності.

Достатній рівень сформованості мистецьких компетентностей характеризується вираженням позитивним емоційним ставленням учня до мистецтва та художньої творчості. Емоційний відгук на твори мистецтва яскравий, захоплений стосовно певних видів і жанрів. Учні з достатнім рівнем відчують мистецтво як духовну цінність і можуть вирізнити основні ідеї творів. Зміст і форми художньої творчості у різних видах мистецтва усвідомлюються повністю. Учні грамотно оперують знаннями про мистецтво, самостійно поповнюють запас знань, здатні цілісно сприймати художні твори, розуміють роль засобів художньої виразності. Активні у мистецькій самореалізації. Результативність роботи з використанням засобів різних видів мистецтва добра, учні можуть під час художньої діяльності відобразити власні емоції і думки. Ступінь сформованості здатності до спілкування на мистецьку тематику достатня. Учні беруть участь у спілкуванні на теми мистецтва, систематично виявляють активність, дотримуються етики спілкування, можуть об'єктивно проаналізувати власну навчальну діяльність.

Високий рівень сформованості мистецьких компетентностей характеризується стійким позитивним емоційним ставленням учня до мистецтва та художньої творчості, зацікавленістю. Емоційний відгук на твори мистецтва захоплений, незалежно від жанру і виду мистецтва. Учні з високим рівнем відчують мистецтво як духовну цінність і люблять міркувати про це. Зміст і форми художньої творчості у різних видах мистецтва усвідомлюються цілісно у взаємозв'язках. Учні вільно оперують знаннями про мистецтво, постійно поповнюють запас знань, сприймають художні твори як цілісно, так і в окремих деталях, розуміють і пояснюють роль засобів художньої виразності. Активні у мистецькій самореалізації. Результативність роботи з використанням засобів

різних видів мистецтва відмінна, у своїй творчості учні відображають власні емоції і думки. Ступінь сформованості здатності до спілкування на мистецьку тематику висока. Учні беруть активну участь у спілкуванні на теми мистецтва, допомагають однокласникам, дотримуються етики спілкування, об'єктивно аналізують власну навчальну діяльність.

Вивчення стану сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів переконало у необхідності посилення уваги до реалізації практико-орієнтованого компонента у вивченні інтегрованого курсу «Мистецтво».

2.2. Програма реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умова формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів

На другому (формуальному) етапі практичного дослідження проводилася робота з розробки і впровадження програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в освітній процес основної школи. Метою етапу була перевірка ефективності впливу практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умови формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів. Робота спрямовувалася на досліджувану групу – 7 клас Кам'янського ліцею Червоногригорівської селищної ради (25 учнів).

Метою програми реалізації практико-орієнтованого компонента в основній школі ми визначили забезпечення посилення практичної орієнтованості викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» (за програмою Л. Масол) у 7 класі для більш ефективного формування мистецьких компетентностей учнів.

Завдання програми:

- посилити практико-орієнтований компонент в усіх видах діяльності учнів на уроках (сприймання, художня творчість, мистецька комунікація, мистецька грамотність);
- посилити практико-орієнтований компонент у позаурочній роботі;
- встановити відповідності практичних форм роботи учнів компонентам мистецьких компетентностей.

Програма базується на принципах дитиноцентризму, наступності, академічної свободи учителя. Принцип дитиноцентризму дозволяє враховувати інтереси підлітків, їх здібності через пропонування різних за формою і рівнем складності навчальних завдань, видів діяльності; організовувати роботу у міні-групах. Принцип наступності передбачає обов'язкову опору на наявні у семикласників знання, уміння і навички з поступовим ускладненням завдань, зв'язок між урочними і позаурочними формами роботи. Принцип академічної свободи учителя проявляється у можливостях варіювання навчальних завдань, вибору художніх творів, які пропонуються для сприймання і виконання учнями. Наприклад, у розробленій програмі ми включали у репертуар семикласників сучасні українські естрадні пісні, як ті, що добре відомі учням, такі і нові для них, але переконливі з точки зору змістовності і художності. У виборі репертуару керувалися сукупно орієнтирами модельної навчальної програми і естетичними запитами підлітків.

З урахуванням вікових особливостей учнів основної школи використовувалися освітні технології практичного спрямування (арт-технології, цифрові технології, івент-технології) і відповідні їм методи (ігрові, інтерактивні, практичні тощо).

Розроблена програма реалізації практико-орієнтованого компонента подана в Додатку Е. Основною формою у розробленій нами програмі реалізації практико-орієнтованого компонента були уроки мистецтва. Ми дотримувалися системного підходу, згідно з яким практико-орієнтований компонент вводився у

різні види діяльності учнів, включаючи сприйняття творів мистецтва, вивчення мистецької грамоти, завдання на актуалізацію і систематизацію знань. Окрім уроків було запроваджено творчий проєкт «Дні опери», який мав на меті мотивувати учнів до сприймання опер, їх перегляду, а в майбутньому – і відвідування оперних вистав у театрах області і країни. Також у межах розробленої програми було проведено три позакласні заходи: «Мистецтво наближає перемогу», «Мистецькі традиції рідного краю», «Вітаємо іменинників осені».

Під час реалізації програми використовувався комплекс освітніх технологій і методів. Особлива увага зверталася на технології особистісно орієнтованого навчання, а також на такі інноваційні технології, як арт-технології, цифрові технології, івент-технології.

Технології особистісно-орієнтованого навчання повністю відповідають дитиноцентризму як педагогічному підходу. Технології поєднують навчання з вихованням особистісних і соціальних якостей, містять психотерапевтичний потенціал. У сучасній школі, яка є інклюзивною, навчаються діти не тільки з різними здібностями, але і з різними потребами. Тож учитель має створити освітнє середовище, яке буде комфортне для кожного учня. Технології особистісно-орієнтованого навчання спрямовуються на підкреслення унікальності учнів, розвиток їхніх здібностей і талантів. Створене закладом освіти і безпосередньо учителем освітнє середовище перетворює процес вивчення предмета на процес самопізнання і самореалізації підлітка. Нам близька думка педагога З. Жигаль, що взаємодія між учнями і учителем будується «на основі єдності позицій і бажань, а не вимушеного спілкування» [14, с. 113].

У рамках розробленої нами програми технології особистісного навчання реалізовувались:

- через вибір репертуару для сприйняття і виконання з урахуванням інтересів семикласників;
- через організацію роботи учнів у малих групах;
- через диференціацію навчальних завдань залежно від здібностей і можливостей конкретних учнів.

Арт-технології первинно розглядалися науковцями в контексті арт-терапевтичного підходу і націлювалися на практичну роботу з особами з особливими потребами. Сучасна педагогіка тлумачить арт-технології ширше, визнається їх доречність для навчання будь-якої дитини, в тому числі здорової. Арт-технології переносять акцент з самого мистецтва на психічний стан особистості, яка долучається до мистецтва. Тобто головним у арт-технологіях є сприяння розвитку учня засобами мистецтва, встановлення доброзичливих міжособистісних відносин через спільну творчу діяльність. Дослідниця О. Мірошниченко пояснює, що арт-технологія «спрямована на полегшення процесу навчання, розумової діяльності шляхом поєднання інтелектуального та художнього сприйняття світу» [34, с. 7]. Оскільки арт-технологія безпосередньо пов'язана з діяльністю учнів, її застосування здатне забезпечити реалізацію практико-орієнтованого компонента.

У нашій програмі арт-технології реалізовувались:

- через виконання на уроках завдань відтворення власного емоційного стану засобами різних мистецтв;
- через театралізацію фрагментів художніх текстів, зокрема у творчому проєкті «Дні опери»;
- через створення власної художньої продукції учнями для подарунків іншим людям (однокласникам, батькам, воїнам ЗСУ).

Використання *цифрових технологій* в роботі з учнями основної школи відображає сучасну тенденцію діджиталізації освіти. Цифрові технології – технології, які використовують в освітньому процесі можливості комп'ютерної

техніки і програмного забезпечення. Стосовно реалізації практико-орієнтованого компонента цифрові технології важливі, тому що пов'язують навчання з реаліями побуту підлітків. Зокрема серед семикласників багато геймерів. Хоча комп'ютерні ігри для підлітків переважно є захоплюючою розвагою, у ігровій діяльності можуть формуватися педагогічно цінні якості – швидкість мисленнєвих реакцій, гнучкість мислення, рефлексивність, здатність до аналізу, уява, цілеспрямованість. У деяких іграх моделюються реальні суспільні відносини, тож, граючи у такі ігри, підліток вчиться взаємодії з оточуючими людьми. Незважаючи на низку негативних чинників, пов'язаних з комп'ютерними іграми, учитель мистецтва, який впроваджує практико-орієнтований компонент, має враховувати цю зацікавленість учнів. Використання цифрових технологій спрямовує на інтеграцію з інформатикою. Наприклад, підручник мистецтва Л. Масол і О. Калініченко для 7 класу побудований так, що орієнтування у матеріалі здійснюється як артнавігація, якою керує персонаж-помічник – робот Мед-Арт. Від імені робота пропонуються завдання для самостійного виконання, у тому числі з використанням комп'ютерних засобів. Для реалізації практико-орієнтованого компонента під час вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі цифрові технології необхідно застосовувати як у діяльності учителя, так і в діяльності учнів. Щодо останньої зауважимо, що типи завдань для учнів із застосуванням комп'ютера істотно збільшують вагу практико-орієнтованого компонента. Це, зокрема, підкреслюють А. Омельченко і О. Кисельова, вказуючи на потенціал «використання графічних, музичних редакторів та анімаційних програм для пошукових вправ у сфері мистецтва» [38, с. 291].

У рамках розробленої нами програми цифрові технології реалізовувались:

- через організацію інтеракцій за допомогою програм дистанційного навчання;

- через візуалізацію навчального матеріалу за допомогою ресурсів аудіо, відео, мультимедіа;
- через залучення учнів до художньої творчості засобами комп'ютерних програм;
- через пріоритетне спрямування самостійної роботи учнів на використання комп'ютерних засобів.

Івент-технології – буквально перекладаються як «технології подій». Передбачають створення яскравих, ефектних наголосів у спеціально організованих подіях. Передусім використовуються для організації різноманітних заходів, у тому числі шкільних (свята, концерти, зустрічі з видатними особами, екскурсії тощо). До івент-технологій близькими є проєктні технології через їх націленість на унікальний у своєму роді результат. У широкому розумінні івент-технології – технології, здатні перетворити рутинну щоденну працю на подію, яка запам'ятовується. За словами О. Радіонової, івент-технології перетворюють захід «за допомогою допоміжних ефектів в щось абсолютно виняткове з погляду відвідувачів» [42, с. 155].

Частково івент-технології можуть застосовуватися і під час проведення уроків. Як і «івент-захід», «івент-урок» має ретельно продуманий і прописаний за часовими рамками сценарій. Попередня розробка івенту передбачає не тільки планування, але і так звану «родзинку», елемент, який надасть події унікальності [42, с. 73]. Унікальності урокам можуть надати театралізації, дидактичні ігри-квести, віртуальні екскурсії і подорожі, практико-орієнтовані завдання з інтерактивними ефектами. Івент-технології засновуються на командній співпраці, що дає змогу у різний спосіб організовувати практичну роботу учнів.

У пропонованій програмі івент-технології застосовувались:

- через застосування на уроках ігрових завдань з ефектами інтерактивності;

- через підготовку творчого проєкту «Дні опери»;
- через проведення свята класу «Вітаємо іменинників осені».

Використані нами освітні технології (технології особистісно орієнтованого навчання, арт-технології, цифрові технології, івент-технології, проєктні технології) є взаємопов'язаними і взаємодоповнюваними, що дало змогу комплексного їх впровадження у програму реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умови формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів.

Приклади конкретних форм роботи з використанням запропонованих методів і технологій наведено у Додатку Ж (план-конспект уроку мистецтва, матеріали творчого проєкту).

Таким чином нами було здійснено впровадження програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» як умови формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів.

2.3. Аналіз результатів практичного дослідження

Після впровадження програми реалізації практико-орієнтованого компонента, що складало зміст формувального етапу практичного дослідження, ми перейшли до аналізу результатів рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів (контрольний етап).

Метою контрольного етапу було виявлення динаміки рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів в умовах реалізації практико-орієнтованого компонента. На зазначеному етапі учням пропонувалося виконати спеціальні завдання, близькі тим, які виконувалися на першому етапі практичного дослідження. Після цього здійснювався аналіз отриманих даних. Завдання контрольного етапу виконували як учні

досліджуваної групи (брали участь у розробленій нами програмі), так і учні контрольної групи (не брали участі у розробленій програмі).

Вимірювання результатів здійснювалися за кожним компонентом мистецьких компетентностей учнів основної школи, згідно з визначеними у підрозділі 2.1. критеріями і показниками.

Контроль за динамікою рівнів сформованості мистецьких компетентностей семикласників за емоційно-ціннісним компонентом відбувався з використанням методів анкетування і аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Було зроблене порівняння результатів констатувального та контрольного етапів, що демонструє таблиця 3.1. Додатку 3. Таблиця показує, що у досліджуваній групі позитивна динаміка була інтенсивнішою. Високий і достатній рівні зросли на 8,0%, середній рівень зменшився на 12,0%, а початковий – на 4,0%. У контрольній групі змін майже не відбувалося. Високий і початковий рівні залишилися такими ж, як на констатувальному етапі. Достатній рівень зріс на 3,5%, а середній зменшився, відповідно, на 3,5%.

Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за когнітивно-перцептивним компонентом визначалися за допомогою методу педагогічного спостереження, яке стосувалося фіксації наявності знань про мистецтво, правильності і уважності сприйняття художніх творів. Порівняння вихідних і підсумкових результатів подається у таблиці 3.2. Додатку 3. З таблиці видно, що у досліджуваній групі спостерігалася позитивна динаміка майже за всіма рівнями. Високий і достатній рівні зросли на 8,0%, середній зменшився на 16,0%, початковий рівень залишився без змін. У контрольній групі також мала місце позитивна динаміка, проте вона була істотно меншою, ніж у досліджуваній групі. У контрольній групі високий рівень залишився незмінним, достатній зріс на 7,0%, середній зменшився на 3,6%, а початковий – на 3,4% (тобто учнів з початковим рівнем сформованості мистецьких

компетентностей за когнітивно-перцептивним компонентом на контрольному етапі не було діагностовано).

Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за творчо-діяльнісним компонентом діагностувалися методом практико-орієнтованих завдань. Учням пропонувалося виразити художні уявлення через підбір візуальних композицій до музики, створення медіапродуктів. По завершенні занять за розробленою нами програмою ми порівняли результати констатувального і контрольного етапів дослідження (див. табл. 3.3. Додатку 3). Як показує таблиця, за творчо-діяльнісним компонентом рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів досліджуваної групи зросли суттєво значніше, ніж у контрольній. У 7 класі Кам'янського ліцею, який брав участь у формувальній програмі, високий рівень збільшився на 8,0%, достатній – на 16,0%, середній рівень зменшився на 20,0%, а початковий – на 4,0%. У той же час результати контрольної групи майже не змінилися. Невелика динаміка стосувалася достатнього і середнього рівнів: достатній зріс на 3,5%, а середній зменшився на 3,5%. Пояснити такі відмінності результатів, на наш погляд, варто тим, що наголошений у програмі практико-орієнтований компонент дозволив учням якісніше виконувати завдання практичної (творчої і дослідницької) спрямованості.

Динаміка рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів за комунікаційно-рефлексивним компонентом простежувалася шляхом педагогічного спостереження та практичного методу (вправи, тестування). Порівняння результатів подане в таблиці 3.4. Додатку 3. Результати діагностування сформованості комунікаційно-рефлексивного компонента мистецьких компетентностей показали значну позитивну динаміку в досліджуваній групі. Тут високий рівень зріс на 4,0%, достатній – на 20,0%, середній зменшився на 16,0%, а початковий зменшився на 8,0%. У контрольній

групі спостерігалася помірна динаміка. Високий і достатній рівні не змінилися, середній збільшився на 3,5%, початковий – зменшився на 3,5%.

Щоб отримати цілісне уявлення про рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів, ми провели математичну процедуру виведення середнього показника. Для цього сумувалися отримані на контрольному етапі дослідження результати за кожним компонентом і ділилися на кількість компонентів (4). Аналіз вимірювання середнього показника див. у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
(контрольний етап)**

Компоненти	Досліджувана група				Контрольна група			
	%	%	%	%	%	%	%	%
<i>рівні</i>	<i>Вис.</i>	<i>Дост.</i>	<i>Сер.</i>	<i>Початк.</i>	<i>Вис.</i>	<i>Дост.</i>	<i>Сер.</i>	<i>Початк.</i>
Емоційно-ціннісний	20,0	44,0	32,0	4,0	17,2	48,3	31,1	3,4
Когнітивно-перцептивний	24,0	40,0	32,0	4,0	17,2	44,9	37,9	–
Творчо-діяльнісний	20,0	56,0	20,0	4,0	10,3	41,4	44,9	3,4
Комунікаційно-рефлексивний	20,0	52,0	24,0	4,0	17,2	34,5	44,9	3,4
Усього	21,0	48,0	27,0	4,0	15,5	42,3	39,6	2,6

Таблиця 2.2. демонструє, що показники рівнів сформованості мистецьких компетентностей у досліджуваній групі зросли, тоді як первинно контрольна група показувала більш високі результати.

Для об'єктивної оцінки інтенсивності позитивної динаміки у групах було порівняно якісні показники сформованості мистецьких компетентностей учнів. Якісний показник – це сума відсотків високого і достатнього рівнів. Результати порівняння показані в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Динаміка якісних показників сформованості
мистецьких компетентностей учнів 7 класів**

	Вихідний якісний показник (%)	Результуючий якісний показник (%)	Динаміка (%)
Досліджувана група	49,0	69,0	+20,0
Контрольна група	54,3	57,8	+3,5

Отже, всі вимірювальні процедури підтвердили позитивні зміни щодо сформованості мистецьких компетентностей учнів досліджуваної групи, що дає підстави говорити про ефективність реалізації практико-орієнтованого компонента у розробленій спеціальній програмі.

Висновки до розділу 2

Другий розділ кваліфікаційної роботи містив детальний опис практичного дослідження реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в освітньому процесі основної школи. Практичне дослідження проводилося послідовно і складалося з трьох етапів: констатувального, формувального і контрольного. Перший (констатувальний) етап спрямовувався на діагностику рівнів сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів. Для здійснення діагностики нами було виокремлено компоненти мистецьких компетентностей учнів основної школи (емоційно-ціннісний, когнітивно-перцептивний, творчо-діяльнісний, комунікаційно-рефлексивний) та відповідні їм критерії і показники. Застосовувалися методи педагогічного спостереження, анкетування, тестування, творчих завдань. Діагностичні процедури показали перевагу середнього рівня сформованості мистецьких компетентностей семикласників.

Результати констатувального етапу практичного дослідження переконали нас у необхідності підвищення рівнів сформованості мистецьких

компетентностей учнів 7 класів. Розглядаючи умовою формування мистецьких компетентностей практико-орієнтований компонент інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі, ми розробили і впровадили в освітній процес учнів 7 класу Кам'янського ліцею спеціальну програму реалізації практико-орієнтованого компонента. Це становило зміст формувального етапу практичного дослідження. Практико-орієнтований компонент наголошувався як в урочній, так і позаурочній роботі з учнями. Розроблена програма базувалася на принципах дитиноцентризму, наступності, академічної свободи учителя. З урахуванням вікових особливостей учнів основної школи було використано комплекс освітніх технологій практичного спрямування, зокрема, арт-технології, цифрові технології, івент-технології, технології особистісно орієнтованого навчання.

Третій (контрольний) етап мав за мету аналіз результатів впровадження програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в основній школі. Контрольні заміри показали, що позитивна динаміка рівнів сформованості мистецьких компетентностей більше виражена в досліджуваній групі, яка брала участь у формувальному етапі, тоді як динаміка в контрольній групі незначна. Узагальнити результативність формувальних впливів дозволила процедура порівняння вихідних і результуючих середніх якісних показників обох груп. Так, у досліджуваній групі середній якісний показник збільшився на 20,0% (з 49,0% до 69,0%), а у контрольній групі – на 3,5% (з 54,3% до 57,8%). Це підтвердило ефективність програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в основній школі як умови формування мистецьких компетентностей учнів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» основної школи дали підстави для узагальнення:

1. Сучасна загальна мистецька освіта в Україні регулюється нормативними документами. Під нормативними документами розуміємо офіційно затверджені тексти, які містять правила, настанови щодо здійснення тих чи інших видів професійної діяльності. До найбільш загальних документів, які стосуються освітнього процесу, належать Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства». Наукові підходи, принципи, базові положення, вимоги до результатів навчання зафіксовані у таких нормативних документах, як Концепція «Нова українська школа» і Державні стандарти загальної освіти (початкової і базової). Державні стандарти є підґрунтям для створення навчальних програм, планів, методичних рекомендацій, які розробляються на рівнях, нижчих за державний. Будь-який з таких документів узгоджується з Державним стандартом і має гарантувати досягнення визначених у ньому результатів. Аналіз нормативних документів доводить, що основним підходом у сучасній мистецькій освіті є компетентнісний, який спрямовує учителів на посилення практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво». Дисципліни мистецького циклу формують передусім культурну компетентність здобувачів освіти, але також сприяють набуттю учнями всіх інших ключових компетентностей.

2. На основі Державних стандартів провідними фахівцями розроблені модельні навчальні програми з предметів освітньої галузі «Мистецтво». У кваліфікаційній роботі ми зосередилися на програмах інтегрованого курсу «Мистецтво» для 7 класу. Було проаналізовано чотири модельні навчальні

програми: 1) О. Гайдамаки і Н. Лемешевої; 2) Л. Кондратової; 3) Л. Масол; 4) О. Івасюк, О. Комаровської, В. Власової, Л. Гринишиної, Г. Кізілової, О. Лобової, Л. Назар. Виявлено, що кожна з програм характеризується унікальними особливостями. Програма Л. Кондратової добре адаптована до викладання автономних предметів мистецького циклу, програма авторського колективу О. Івасюк, О. Комаровської та ін. пропонує помісячний розподіл тем, що робить більш зручним для вчителів календарно-тематичне планування, у програмі Л. Масол систематично виявлено рівні інтеграції між видами мистецтва і сучасної медіакультури, програма О. Гайдамаки і Н. Лемешевої мотивує вчительську ініціативу, націлює на посилення рефлексивної складової мистецької освіти. Зміст програмового матеріалу, який пропонується для викладання у цьому класі, різниться. Проте всі модельні навчальні програми ґрунтуються на Концепції НУШ, відповідають Державному стандарту базової освіти і дозволяють досягти очікуваних навчальних результатів.

3. Провідний для сучасної загальної мистецької освіти компетентнісний підхід зорієнтований на формуванні навичок та умінь здобувачів застосовувати знання на практиці. Для цього організується активна діяльність: посилюється роль командної роботи, творчих завдань, завдань на критичне мислення. Конкретизація практичної орієнтованості вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі міститься у інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів. Практико-орієнтований компонент програми «Мистецтво» основної школи має безпосередній зв'язок зі стратегіями практико-орієнтованого навчання – виду навчання, метою якого є формування у здобувачів освіти універсальних учбових дій у ході вирішення реальних практичних завдань (за В. Безпалько). Практико-орієнтований підхід до навчання передбачає таке подання матеріалу учителем, яке викликає в учнів інтерес, бажання діяти. Для реалізації практико-орієнтованого компонента учителі мистецтва застосовують

комплекс методів, освітніх технологій і засобів навчання. Засобами виступають твори різних видів мистецтва, народної і професійної творчості. Провідними освітніми технологіями є технології особистісно орієнтованого навчання, арт-технології, цифрові технології, івент-технології. Серед спеціальних методів, ефективних у контексті навчання мистецтву учнів 7 класів, виділено метод проєктів, інтерактивні, практичні, цифрові методи.

4. Перший етап практичного дослідження практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в основній школі спрямовувався на діагностику вихідного стану сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів. Ми вивчили думку вчителів про особливості реалізації практико-орієнтованого компонента в освітньому процесі основної школи. Було уточнено структуру мистецьких компетентностей учнів основної школи, в якій виокремлено компоненти: емоційно-ціннісний; когнітивно-перцептивний; творчо-діяльнісний; комунікативно-рефлексивний. Щодо кожного компонента диференційовано критерії та показники. Уточнення структури мистецьких компетентностей дозволило діагностувати рівні їх сформованості в учнів 7 класів – початковий, середній, достатній, високий. В обох класах виявлено перевагу середнього і достатнього рівнів сформованості мистецьких компетентностей, тоді як відсоток високого рівня дуже незначний. Отримані результати довели необхідність посилення уваги до реалізації практико-орієнтованого компонента у вивченні інтегрованого курсу «Мистецтво».

5. Протягом другого етапу практичного дослідження була впроваджена програма реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» у 7 класі Кам'янського ліцею. Мета етапу – перевірити ефективність впливу практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» на формування мистецьких компетентностей учнів 7 класів. Розроблена нами програма базувалася на принципах дитиноцентризму, наступності, академічної свободи учителя. Використовувалися освітні технології практичного спрямування (арт-

технології, цифрові технології, івент-технології) і відповідні їм методи (ігрові, інтерактивні, практичні тощо). Основною формою у розробленій програмі реалізації практико-орієнтованого компонента були уроки мистецтва. Окрім уроків було запроваджено творчий проєкт «Дні опери». Також у межах програми було проведено три позакласні заходи.

6. Третій етап практичного дослідження стосувався аналізу результатів впровадження розробленої нами програми реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в основній школі. За допомогою математичних методів було зафіксовано інтенсивнішу позитивну динаміку рівнів сформованості мистецьких компетентностей в учнів Кам'янського ліцею, які прапували за апробованою програмою. Порівняння вихідних та результуючих даних показало збільшення якісного показника сформованості мистецьких компетентностей у досліджуваній групі на 20,0%. У контрольній групі позитивна динаміка дорівнювала 3,5%. Отримані дані дозволили вважати програму реалізації практико-орієнтованого компонента програми «Мистецтво» в основній школі як умови формування мистецьких компетентностей учнів ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейчик Б. О. Структурні компоненти культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 214. С. 102–107.
2. Андрієнко Є. В. Інстаграм-проект як одна з форм розвитку мовних і літературних компетентностей учнів. URL: <https://naurok.com.ua/instagram-proekt-yak-odna-z-form-rozvitku-movnih-i-literaturnih-kompetentnostey-uchniv-221862.html> (дата звернення 12.03.2025)
3. Безпалько В. П. Основи теорії педагогічних систем. Київ : Академія, 2007. 304 с.
4. Березюк О. С. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців* : зб. наук. праць / за ред. О. С. Березюк : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 10–19.
5. Божко І. Г. Використання методу проектів у процесі вивчення мистецьких дисциплін. Фастів, 2012. 42 с.
6. Варнавська І. В., Черемісін О. В. Структурна характеристика культурної компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 1 (48). С. 64–68.
7. Волошена В. В. Шляхи реалізації практико-орієнтованого навчання геометрії в гімназії відповідно до етапів вивчення математичних понять. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип. 31. С. 38–48.
8. Гайдамака О. В., Лемешева Н. А. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL :

- https://osvita.ua/doc/files/news/896/89687/Mystetstvo_7-9_kl_intehrovanyy_kurs-Hayd.pdf (дата звернення 08.12.2024)
9. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
 10. Гребінь С. М. Використання практико-орієнтованих завдань в змісті природничих дисциплін для реалізації компетентнісного підходу. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2020. С. 20–26.
 11. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення 27.11.2024)
 12. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.11.2024)
 13. Дика Н. М., Глазова О. П. Особливості конструювання практико-орієнтованих завдань на уроках української мови (5–9 класи). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 82. С. 99–102.
 14. Жигаль З. Особистісно орієнтований підхід в процесі навчання музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2012. № 9 (92). С. 111–114.
 15. Закон України «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 25.11.2024)
 16. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 25.11.2024)
 17. Збірник практичних матеріалів для роботи з кривдниками / авт.-упоряд. О. Степанюк, О. Мельниченко. Київ, 2020. 132 с.
 18. Івасюк О. М., Комаровська О. А., Власова В. Г., Гринишина Л. М., Кізілова Г. О., Лобова О. В., Назар Л. Й. Модельна навчальна програма

- «Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL :
https://osvita.ua/doc/files/news/901/90137/Mystetstvo_7-9_kl_intehrovanyy_kurs-Ivas.pdf (дата звернення 11.12.2024)
- 19.Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році (Додаток до листа МОН від 30.08.2024 1.1/15776-24). URL :
https://osvita.ua/doc/files/news/930/93013/Mystetska_1_.pdf (дата звернення 21.01.2025)
- 20.Козанчин А. Ю. Застосування ІКТ в процесі практико-орієнтованої діяльності учнів початкової школи : кваліф. робота (проект) на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти. Херсон : ХДУ, 2021. 67 с.
- 21.Козленко О. Компетентнісно орієнтовані завдання. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2019. № 5. С. 11–14.
- 22.Кондратова Л. Г. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL :
https://osvita.ua/doc/files/news/896/89688/Mystetstvo_7-9_kl_intehrovanyy_kurs-Kond.pdf (дата звернення 18.12.2024)
- 23.Концепція «Нова українська школа». URL :
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення 28.11.2024)
- 24.Марущак Х. С. Практико-орієнтована складова інтегрованого курсу «Мистецтво»: актуальність проблеми. *The 7th International scientific and practical conference «Development of modern scientific technologies in the era of globalization»* (October 14–17, 2025) Berlin, Germany. International Science Group. 2025. С. 118–120.

- 25.Марущак Христина. Сучасне українське мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання підлітків. *Innovations and New Directions in Scientific Research: Proceedings of the International Scientific Conference* (2024, October 14). Manchester, UK: Bookmundo. The collection includes the proceedings of the International Scientific Conference. P.75–77.
- 26.Марущак Х. С. Нормативна база загальної мистецької освіти як вектор її реформування. *Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (м. Чернігів, 10 жовтня 2025 р.). Research Europe, 2025. С.170–173.*
- 27.Марущак Х. С. Взаємозв'язок науки та мистецтва. *Синергія мистецтва і науки в сучасному світі*. VI Міжнародна науково-творча конференція «Мистецтво та наука в сучасному глобалізованому просторі». Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського (доповідь).
- 28.Марущак Х. С., Лященко І. С. Реалістичні образи опери Дж. Верді «Ріголетто»: традиції та новаторство. *Актуальні проблеми мистецько-педагогічної освіти : зб. наук. праць*. Вип. 16 / ред. І. М. Власенко (відп. ред.), О. І. Шрамко, О. О. Петренко. Кривий Ріг : ФОП Маринченко, 2024. С. 62–65.
- 29.Масол Л. М. Впровадження компетентнісного підходу до змісту загальної мистецької освіти: аналіз державних стандартів. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 4. С. 2–8.
- 30.Масол Л. М. Класифікація компетентностей як результату загальної мистецької освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти*. 2007. С. 23–24.
- 31.Масол Л. М. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL :

https://osvita.ua/doc/files/news/901/90139/Mystetstvo_7-

[9 kl_intehrovanyy_kurs-Maso.pdf](#) (дата звернення 19.12.2024)

32. Масол Л. М., Ганнусенко Н. І., Комаровська О. А., Ничкало С. А., Рагозіна В. В. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. *Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Інформаційний збірник МОН України*. 2004. № 9. С. 4–6.
33. Масол Л., Калініченко О. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 275 с.
34. Мірошніченко О. А. Арт-технології : навч.-метод. посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2024. 180 с.
35. Нова українська школа: можливості і виклики. URL : <https://rpr.org.ua/education/> (дата звернення 20.04.2025)
36. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
37. Олійник Т. І. Педагогічні умови формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. Т. 2. С. 65–68.
38. Омельченко А., Кисельова О. Використання цифрових технологій у мистецькій освіті. *Наукові записки БДПУ*. Серія : Педагогічні науки. Вип. 2. 2022. С. 285–294.
39. Палишкова І. О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкових класів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Одеса : ПНПУ, 2008. 339 с.
40. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів : дис. ... д-ра пед. наук. Харків, 2008. 175 с.

- 41.Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Наказ МОН України № 1225 від 29.08.2024). URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення 21.10.2025)
- 42.Радіонова О. М. Івент-технології : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 168 с.
- 43.Ракітянська Л. М. Дитиноцентризм як засадничий принцип формування емоційного інтелекту учнів підліткового віку. *Scientific Collection «InterConf»*, (96): with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (January 26-28, 2022). Hamburg, Germany: Busse Verlag GmbH, 2022. С. 296–302.
- 44.Ракітянська Л. М. Нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті завдань Нової української школи. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. 2019. Т. 27. С. 51–56.
- 45.Решетченко С., Скубарєва Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. Вип. 33. С. 62–68.
- 46.Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як ресурс інноваційного розвитку шкільної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 33. С. 161–167.
- 47.Сагайдак Г. Медіаосвіта як необхідна складова виховання сучасного школяра. *Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи»* (Харків, 25–27 жовтня

- 2013 р.) / за заг. ред. канд. пед. наук Л. Д. Покроєвої. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2013. С. 172–175.
- 48.Сергеєва Л. М., Просіна О. В., Ілляхова М. В. Творчість як фактор мотивації досягнень : навч. посібник. Київ, 2023. 124 с.
- 49.Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. URL : https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/Стаття_Сидоренко_Рубрика%20методист.pdf (дата звернення 24.05.2025)
- 50.Ткачов С. І., Ткачова Н. О., Ткачов А. С. Полікультурна компетентність як педагогічний феномен. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 13–15.
- 51.Турчин Т. М. Методика навчання освітньої галузі «Мистецтво»: навч.-метод. посіб. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2021. 281 с.
- 52.Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка. Вид. 3-тє. Київ : НАКККиМ, 2016. 264 с.
- 53.Юзик О. Концептуальні засади Нової української школи у професійній підготовці здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей. *Педагогічна наука і освіта XXI століття* : науково-методичний журнал. 2024. № 2. С. 61–71.
- 54.Brovchak L. S., Likhitska L. M., Starovoi L.V., Todosiienko N. L. Pedagogical potential of the arts complex in the process of formation of aesthetic perception of junior pupils. *Rezeknes Tehnologiji Akademija*. (Web of Science). Rezekne. Latvijas Republika. 2020. С. 98–108.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Практико-орієнтовані види діяльності у модельних навчальних програмах
інтегрованого курсу «Мистецтво» (7 клас)**

Автори програми	Практико-орієнтовані види діяльності
О. Гайдамака, Н. Лемешева	дослідження довкілля для художньо-образної інтерпретації засобами мистецтва, участь у різноманітних проєктах, спів пісень, гра на музичних інструментах, імпровізація (звукова, музична, ритмічна), виконання художніх робіт засобами образотворчості, виконання художніх робіт у видах театральної творчості (театралізації, інсценізації, флешмоби), медіаторчість, виконання рухів під ритмічний / музичний супровід.
Л. Кондратова	виконання пісень хором, соло, ансамблем, здійснення вокальної інструментальної ритмічної імпровізації, музикування, створення музичного супроводу, виконання пластичних рухів під музику, пластична імпровізація, театралізована творчість, ігрова діяльність, участь у створенні мистецьких проєктів, використання інформаційного середовища у власній творчості, робота з мистецьким медіатекстом для художнього самовираження, виконання навчальних і творчих вправ, практична діяльність у різних видах образотворчого мистецтва, створення візуальних образів, пізнання мистецьких професій, створення ескізів і схем, моделювання транспортних засобів, побутових предметів на основі природних форм, цифрові та медіатехнології у процесі створення дизайнерського продукту.
Л. Масол	спів пісень із пластичним інтонуванням, рухове оформлення пісні, імпровізація (ритмічна, рухова), гра на музичних інструментах, «винаходження» музичних інструментів із підручних матеріалів, музично-дидактичні ігри, фотографування на тему, створення художніх робіт засобами образотворчості, дискутування за темами мистецтва, створення простих медіапродуктів, участь у різних мистецьких проєктах.

О. Івасюк, О. Комаровська та ін.	хорове та ансамблеве виконання, гра на музичних інструментах, вокальна та інструментальна імпровізація, пластичне інтонування і музично-ритмічні рухи; створення начерків (ескізів, замальовок) архітектурних споруд, використання різноманітних технік та матеріалів у створенні театральних декорацій, представлення власного досвіду емоційного сприйняття мистецьких творів, рефлексивний діалог у групах, екскурсія до театру (парку), віртуальна екскурсія, активність учнів у соціальних мережах, створення зображень в перспективі з однією та двома точками сходження, удосконалення вокально-хорових навичок, створення ескізів, замальовок інтер'єрів у фронтальній та кутовій перспективі, створення цифрових зображень, створення гумористичних образів літературних та анімаційних персонажів у різних техніках, творча розробка елементів костюмів і добір реквізиту для персонажів пісень, створення імпровізацій засобами пантоміми, міміки, жестів, участь в ігрових та колективних формах роботи, партнерська взаємодія у процесі творчості.
---	--

Додаток Б**Інтерв'ювання учителів-предметників щодо особливостей реалізації
практико-орієнтованого компонента в освітньому процесі основної школи**

Питання інтерв'ю:

1. Що змінилося у Вашій роботі через впровадження в освітній процес концепції «Нова українська школа»?
2. Чи посилився практико-орієнтований компонент у контексті того предмета, який Ви викладаєте?
3. Чи вважаєте Ви практико-орієнтований підхід до навчання близьким до компетентнісного?
4. Які складнощі у практичній роботі з учнями 7 класу Ви вважаєте найбільш суттєвими?
5. Як, на Ваш погляд, учні 7 класу сприймають впровадження освітніх новацій?
6. Як, на Ваш погляд, позначилося посилення практико-орієнтованого компонента на сформованості ключових і спеціальних компетентностей семикласників?
7. Чи змінилася роль учителя в контексті практико-орієнтованого підходу до освітнього процесу основної школи?
8. Чи скасовує, на Вашу думку, практико-орієнтований підхід потребу у використанні традиційних методів і форм навчання?
9. Які технології дозволяють Вам реалізувати практико-орієнтований підхід у навчанні конкретному предмету?
10. Як би Ви у цілому схарактеризували 7 клас як учнівський колектив?

Нами було проведено роботу з 9 учителями Кам'янського ліцею Червоногригорівської селищної ради (українська мова і література, іноземна

мова, інформатика, історія, математика, географія, біологія, фізика, фізична культура).

У відповідях на перше питання учителі зазначали більшу академічну свободу, варіативність у виборі навчальних завдань. Йшлося про необхідність створення освітнього середовища, сприятливого для інклюзивного навчання, посилення взаємодії з батьками.

Під час відповідей на друге питання більшість учителів (7 осіб) вказали, що з прийняттям Концепції «Нова українська школа» практико-орієнтований компонент посилюється. Майже не відчували змін щодо практичної орієнтованості вчителів фізичної культури та інформатики, предмети яких завжди засновувалися на виконанні практичних завдань.

Майже всі учителі вважають практико-орієнтований підхід близьким до компетентнісного, оскільки формування компетентностей відбувається під час практичних дій у межах навчальних предметів, що викладаються.

Серед суттєвих складнощів у практичній роботі з учнями 7 класу учителі назвали переважання дистанційних форм навчання, негативний вплив стресових ситуацій на підлітків, зменшення мотивації до навчання, наявність освітніх втрат у ряду учнів, нестабільний інтернет-зв'язок.

На погляд учителів-предметників, учні 7 класу добре сприймають освітні новації, тому що велика увага приділяється сумісній роботі, діалоговому спілкуванню, створюється позитивна атмосфера, яка налаштовує на успішність.

Відповідаючи на шосте запитання, переважна більшість учителів зазначила, що посилення практико-орієнтованого компонента позитивно позначилося на сформованості як ключових, так і спеціальних компетентностей семикласників. Причинами цього учителі називали: зрозумілість завдань для учнів, можливість варіювати завдання залежно від підготовки і здібностей учнів, роботу в групах, збільшення спілкування між учнями під час уроків.

Відповіді на сьоме питання засвідчили розуміння предметниками нової ролі учителя основної школи. Сучасний учитель не стільки надає знання, скільки спонукає учнів до пошуку знань, організуючи їх діяльність, чергуючи різні види роботи. Завданням учителя є розкриття особистісного потенціалу кожного підлітка.

Всі учителі дотримуються думки, що практико-орієнтований підхід не скасовує необхідності використання традиційних методів і форм навчання. Практико-орієнтований підхід корегує їх вибір, спонукає до пошуку, виявлення креативності, професійного самовдосконалення. Деякі учителі вказали, що практико-орієнтований підхід більше стосується не самих форм навчання, а їх подачі учням, підкреслення зв'язку з можливим побутовим призначенням предметного матеріалу.

Реалізувати практико-орієнтований компонент учителям-предметникам допомагають ігрові, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні технології, технології дистанційного навчання, технології взаємонавчання.

Характеристики учителями колективу 7 класу видалися різними, але позитивними. Найбільш поширеними були такі характеристики, як «дружний», «товариський», «небайдужий до знань», «готовий до співпраці», «відповідальний», «старанний», «доброзичливий». В якості недоліків класного колективу учителі-предметники вказували: недостатні математичні здібності, розпорошеність уваги, високу емоційну збудженість, непослідовність у виконанні завдань.

Додаток В

Структура мистецьких компетентностей учнів основної школи

Компоненти	Критерії	Показники
емоційно-ціннісний	ступінь вираження емоційного ставлення учня основної школи до мистецтва та художньої творчості	1) емоційний відгук на твори мистецтва та прояви художньої творчості; 2) наявність ціннісного ставлення до творів мистецтва та проявів художньої творчості
когнітивно-перцептивний	міра усвідомлення учнем основної школи змісту і форм художньої творчості у різних видах мистецтва	1) оперування знаннями про мистецтво у межах програми; 2) адекватність сприймання творів мистецтва і проявів художньої творчості, здатність до вирізнєння художніх елементів
творчо-діяльнісний	ступінь активності учня основної школи у мистецькій самореалізації	1) результативність роботи учня з використанням засобів різних видів мистецтва; 2) відображення власних емоцій і думок під час художньої діяльності
комунікаційно-рефлексивний	ступінь сформованості здатності учнів основної школи до спілкування на мистецьку тематику	1) активність у спілкуванні на мистецьку тематику; 2) об'єктивність самоаналізу навчальної діяльності

Додаток Г

**Діагностування рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів (констатувальний етап)**

Таблиця Г.1.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
за емоційно-ціннісним компонентом (констатувальний етап)**

рівні	досліджувана група		контрольна група	
	учнів	%	учнів	%
високий	3	12,0	5	17,2
достатній	9	36,0	13	44,8
середній	11	44,0	10	34,6
початковий	2	8,0	1	3,4
Усього	25	100	29	100

Таблиця Г.2.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
за когнітивно-перцептивним компонентом (констатувальний етап)**

рівні	досліджувана група		контрольна група	
	учнів	%	учнів	%
високий	4	16,0	5	17,2
достатній	8	32,0	11	37,9
середній	12	48,0	12	41,5
початковий	1	4,0	1	3,4
Усього	25	100	29	100

Таблиця Г.3.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
за творчо-діяльнісним компонентом (констатувальний етап)**

рівні	досліджувана група		контрольна група	
	учнів	%	учнів	%
високий	3	12,0	3	10,3
достатній	10	40,0	11	37,9
середній	10	40,0	14	48,4
початковий	2	8,0	1	3,4
Усього	25	100	29	100

Таблиця Г.4.

**Рівні сформованості мистецьких компетентностей учнів 7 класів
за комунікаційно-рефлексивним компонентом (констатувальний етап)**

рівні	досліджувана група		контрольна група	
	учнів	%	учнів	%
високий	4	16,0	5	17,2
достатній	8	32,0	10	34,5
середній	10	40,0	12	41,4
початковий	3	12,0	2	6,9
Усього	25	100	29	100

Додаток Д

**Тест на виявлення агресивності у спілкуванні
(для діагностування комунікаційно-рефлексивного компонента
мистецьких компетентностей учнів основної школи)**

1. Коли я незадоволений, я виявляю роздратованість на уроці.
2. Якщо я з кимось не погоджуюсь, то можу різко висловитися на його адресу.
3. Якщо я вважаю свою точку зору правильною, я буду її відстоювати так, що можу стукнути кулаком по столу.
4. Іноді мені здається, що мою думку на уроці не беруть до уваги.
5. Іноколи мене не задовольняє вимогливість учителя.
6. У спілкуванні на уроці я часто відчуваю себе «пороховою бочкою», яка постійно готова вибухнути.
7. У розмові я намагаюся уважно вислухати співрозмовника, не перебиваючи.
8. Якщо мене образять, у мене зникає бажання працювати і розмовляти на уроці.
9. Коли я розлючений, то можу відповідати щось навмисно неправильно.
10. Я постійно ділюся з однокласниками своїми почуттями і переживаннями.
11. Коли мені роблять критичні зауваження, я у відповідь говорю образливі слова.
12. Мене дратує, коли справи йдуть не за планом.
13. Я намагаюся бути лояльним до будь-якої точки зору співрозмовників.
14. Іноді у мене зникає бажання спілкуватися взагалі.
15. Мене дратують однокласники, які постійно намагаються бути в центрі уваги.

Алгоритм нарахування балів за виконання тесту

№ питання	Позитивна відповідь	Кількість балів	Негативна відповідь	Кількість балів
1	ТАК	0	НІ	1
2	ТАК	0	НІ	1
3	ТАК	0	НІ	1
4	ТАК	0	НІ	1
5	ТАК	0	НІ	1
6	ТАК	0	НІ	1
7	ТАК	1	НІ	0
8	ТАК	0	НІ	1
9	ТАК	0	НІ	1
10	ТАК	1	НІ	0
11	ТАК	0	НІ	1
12	ТАК	0	НІ	1
13	ТАК	1	НІ	0
14	ТАК	0	НІ	1
15	ТАК	0	НІ	1

Додаток Е

**Програма реалізації практико-орієнтованого компонента програми
«Мистецтво» як умови формування мистецьких компетентностей
учнів 7 класів**

Компонент мистецьких компетентностей	Очікувані результати	Форми реалізації практико-орієнтованого підходу	Зміст роботи	Використані технології і методи
Емоційно-ціннісний	Виявляє емоційне ставлення до мистецтва. Формулює ціннісне естетичне ставлення до художніх творів. Аналізує власні емоції від творів різних видів мистецтва. Уміє виразити різноманітні почуття у процесі художньої діяльності.	Уроки. Творчий проєкт «Дні опери». Позакласний захід «Мистецтво наближає перемогу».	Поглиблення емоційного сприйняття творів мистецтва. Формування умінь передачі художніх образів у виконанні. Формування ціннісних установок через мистецтво.	Технології особистісно-орієнтованого навчання, цифрові, проєктні технології. Методи емоційного впливу, театралізації, цифрові методи.
Когнітивно-перцептивний	Пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи. Пояснює художні особливості творів різних видів і жанрів мистецтва. Встановлює зв'язки між видами мистецтва, між традиціями і новаторством у художній творчості. Сприймає твори різних видів і жанрів мистецтва; аргументовано їх інтерпретує.	Уроки. Творчий проєкт «Дні опери». Позакласний захід «Мистецькі традиції рідного краю»	Розширення знань про види і жанри мистецтва. Формування навичок аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Розвиток художньо-образного мислення.	Арт-технології, інтегративні, цифрові, проєктні, ігрові технології. Методи аналізу-інтерпретації творів мистецтва, візуалізації знань, цифрові методи.

Творчо-діяльнісний	Виявляє художньо-образне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва. Досліджує зв'язки між видами мистецтва; між мистецтвом і життям. Реалізує художні ідеї / задуми в різних видах і жанрах мистецтва. Спостерігає, досліджує навколишнє середовище, стежить за мистецькими подіями, явищами. Естетично перетворює предметне середовище, виявляє громадянську позицію.	Уроки. Творчий проєкт «Дні опери». Позакласний захід «Мистецтво наближає перемогу». Позакласний захід «Вітаємо іменинників осені»	Активізація творчої діяльності учнів засобами різних видів мистецтва. Виявлення зв'язків художньої творчості з реальними життєвими потребами. Формування умінь естетичного перетворення середовища. Розвиток умінь втілення конкретних образів.	Арт-технології, інтегративні, інтерактивні, проєктні, ігрові, цифрові, івент-технології. Методи практико-орієнтованих завдань (вправи, творчі роботи), інтерактивні, емоційного впливу.
Комунікаційно-рефлексивний	Пізнає себе через взаємодію з мистецтвом, регулює власний емоційний стан, розвиває емоційний інтелект. Критично оцінює власні досягнення за обраними критеріями, визначає способи вдосконалення умінь. Демонструє	Уроки. Творчий проєкт «Дні опери» Позакласний захід «Мистецькі традиції рідного краю».	Формування умінь спілкування з однокласниками і дорослими людьми. Формування навичок емоційного самоконтролю. Виховання вольових і соціальних якостей учнів.	Технології особистісно-орієнтованого навчання, інтерактивні, проєктні, ігрові технології. Методи практико-орієнтованих завдань (вправи на рефлексію), інтерактивні, ігрові.

	створене, реагує на інформацію та аналіз від інших осіб. Аргументує свою позицію під час обговорень творів мистецтва, виконує різноманітні ролі, співпрацюючи в групах над мистецькими проектами.		Розвиток критичного мислення.	
--	---	--	-------------------------------	--

Додаток Ж

**Приклади конкретних форм роботи за програмою реалізації
практико-орієнтованого компонента у навчанні інтегрованого курсу
«Мистецтво» учнів 7 класів**

Приклад 1. План-конспект уроку «Мистецтво» (за програмою Л. Масол)

Тема чверті: Мистецтво в просторі культури.

Тема уроку: Аранжування – друге життя музичного твору.

Мета:

дидактична – сформувати знання учнів про аранжування в музичному мистецтві, виявити роль аранжувань у побуті сучасних користувачів, вчити порівнювати на слух оригінальні твори і аранжування;

розвивальна – розвивати навички уважного і осмисленого сприймання музичних творів, практичні навички – вокально-хорові, ритмопластичні, навички взаємодії в колективі, увагу, пам'ять;

виховна – виховувати естетичні потреби у слуханні музичних творів у різних аранжуваннях, любов до вітчизняної і зарубіжної музики, моральні якості особистості.

Очікувані результати:

За емоційно-ціннісним компонентом мистецьких компетентностей – учні емоційно сприймають музичні твори і вироби декоративно-ужиткового мистецтва; розпізнають духовні цінності, що містяться у творах.

За когнітивно-перцептивним компонентом – учні виявляють зв'язки між мистецтвом минулого і сучасності, мистецтвом і життям; усвідомлюють теоретичний матеріал уроку; аргументовано аналізують та інтерпретують твори.

За творчо-діяльнісним компонентом – учні стежать за мистецькими подіями і розповідають про свої особисті враження; реалізують художні задуми у музично-виконавській та образотворчій діяльності.

За комунікаційно-рефлексивним компонентом – учні правильно реагують на навчальну інформацію, співпрацюють у групі; об'єктивно оцінюють власні досягнення на уроці.

Зміст уроку: М. Скорик. Мелодія з к/ф «Високий перевал» – слухання; Н. Паганіні. Каприс № 24 – слухання; Муз. Т. Ярової, сл. Д. Кременя. «Скрипка Паганіні» – виконання.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Обладнання: комп'ютер, мультимедійна презентація, слайди для актуалізації опорних знань, інтерактивний плакат, фонограма пісні.

Хід уроку:

I. Організаційний момент.

Учитель фіксує присутніх, емоційно підтримує учнів.

Виконання музичного привітання («Усміхнись до всіх навколо»).

Арт-вправа «Мій настрій» з метою емоційного налаштування. На екрані демонструються зображення скрипкового ключа різного кольору – рожевого, зеленого і сірого. Учитель каже: «Рожевий ключ – щасливий і усміхнений. Кому з нас сьогодні він пасує?» (учні вказують). «Зелений ключ – стриманий і працьовитий. Кому з нас сьогодні він пасує?» (учні вказують). «А сірий ключ у поганому настрої. Чи є хто сьогодні у такому ж?» (учні вказують). «Ну що ж, сподіваємося, що наш урок зможе підняти настрій».

II. Актуалізація опорних знань.

Уч.: Діти, хто пам'ятає, яку тему ми вивчали на минулому уроці?
(*Народна творчість, що вражає світ*)

– А чи говорили ми про народну творчість Дніпропетровщини? Яку саме? (*Петриківський розпис*)

- Подивіться на зображення і вкажіть, яке з них показує петриківський розпис? *(зображення виводяться на екран)*
- Чи зустрічаємось ми з петриківським розписом у повсякденному житті? *(Так, у сувенірних магазинах продаються тарілки, дошки, сільниці, ложки, чашки)*
- У петриківському розписі є лише традиції чи відчутні сучасні віяння? *(І традиції, і сучасні віяння. Наприклад, магніти, підставки для смартфонів)*
- На минулому занятті ми розпочали практичну роботу над розписом ложки для подарунку. Хто завершив роботу вдома? *(Учні демонструють виконані роботи)*
- Молодці! А з якими матеріалами працюють майстри петриківського розпису? *(З деревом)*
- Добре, а які вироби називають керамікою? *(Вироби з глини)*
- Пригадайте ті керамічні вироби, які ви використовуєте вдома *(глечики, чашки, тарілки, сувенірні статуетки та ін.)*

Уч.: А зараз ми позмагаємося і дізнаємося, хто був найуважнішим. Дивіться на екран.

Інтерактивна вікторина «Українська кераміка»

Мета: формування мистецьких компетентностей учнів, закріплення знань про традиції української кераміки.

Учні працюють у командах по 5 осіб. Кожній команді демонструються слайди з виробами української кераміки та варіантами відповідей. Перед наданням відповідей команда приймає спільне рішення. За кожну правильну відповідь нараховується бал. Перемагає та команда, яка не допустила помилок. Команд-переможців може бути будь-яка кількість.

Приклад питання: Для команди 1. Музикант грає на: 1) трембіті; 2) флюєрі; 3) гітарі; 4) цимбалах.

Для команди 2. Розпис використовує: 1) геометричний орнамент; 2) антропоморфний орнамент; 3) рослинний орнамент; 4) поєднує декілька видів орнаменту.

III. Мотивація навчальної діяльності.

Уч.: Ми вже знаємо, що для того, щоб надати зображенням неповторності, майстри розпису звертаються до стилізації. А як зробити вже існуючу музику по-сучасному неповторною, ми поговоримо сьогодні. Тема нашого уроку – «Аранжування – друге життя музичного твору».

IV. Сприйняття нової теми.

Уч.: На попередніх уроках ми з вами слухали народні пісні в обробках для музичних інструментів. Вони нібито залишались такими самими, але змінювали своє тембральне забарвлення. Це впливало на наше сприйняття. Так, у виконанні оркестру пісня звучить потужно і багатопланово, а на гітарі – душевно і довірливо. Перетворення виконавського складу відбуваються і у професійній музиці. Запам'ятаємо слово «аранжування». Аранжування – це перекладення музичного твору для іншого складу виконавців. Аранжування інколи робить сам композитор, але частіше інші фахівці, яких називають аранжувальниками. На відміну від композитора, який створює абсолютно новий твір, аранжувальники переробляють існуючу музику залежно від потреб слухачів. Тому аранжування у більшості випадків стосується осучаснення

твору, який стає більш зрозумілим і привабливим для молодого покоління слухачів.

Добре зрозуміти, що таке аранжування, нам допоможе дуже відома музика. Послухайте, будь ласка, два уривки і спробуйте порівняти їх між собою.

(Слухання: *М. Скорик. Мелодія (оркестрове виконання). М. Скорик. Мелодія (вокальне виконання З. Огнєвич).*

Уч.: Чи впізнали ви цю мелодію? Так, це знаменита мелодія українського композитора Мирослава Скорика, написана ним до кінофільму «Високий перевал». Музика виявилася настільки чудовою, що отримала самостійне життя. У наші дні фільм мало хто дивиться, а от Мелодію знають всі.

Аналіз-інтерпретація твору

Уч.: А чи були зміни у першому і другому виконаннях? *(відповіді учнів)*

Уч.: Правильно. Перше виконання презентувало Мелодію у звучанні симфонічного оркестру. Тут була сольна партія, яка надавалася скрипці. Друге виконання було вокальним, інструменти звучали як супровід до співу.

- А чи вплинула зміна виконавського складу на наше розуміння змісту твору? Поміркуйте *(міркування учнів)*.
- Дійсно. Оркестрове виконання підкреслює серйозність твору, його драматизм. Така Мелодія хвилює, пробуджує тривожні переживання. Вокальне виконання – більш світле, легке, воно ніби підбадьорює, налаштовує на добро.
- Хоча обидва виконання прекрасні, яке з них ближче саме вам? *(відповіді учнів)*.

Уч.: У слова «аранжування» є синоніми, які трохи відрізняються за змістом. Подивимося на терміни на екрані.

Переклад – переробка твору для іншого складу з мінімальними змінами.

Обробка – професійне тлумачення народної пісні.

Оркестровка – перекладення твору для оркестру.

Транскрипція – переробка твору з суттєвими змінами. У транскрипції аранжувальник виступає як повноцінний співавтор композитора. Транскрипції часто мають метою показ високої майстерності виконавця, тому ведуть до ускладнення твору, надання йому віртуозності.

Аранжування музичного твору в першу чергу передбачає роботу з фактурою – музичною тканиною. Наприклад, якщо треба зробити твір доступним для виконання учнів або любителів музики, фактуру спрощують, а сам твір скорочують. Можливо серед вас є учні музичних шкіл, а у вашому репертуарі – перекладення відомих творів? *(відповіді учнів)*

Якщо ж твір перекладає музикант-професіонал, він, навпаки, прагне зробити його якомога ефектнішим, яскравішим. І сьогодні ми вивчатимемо постать такого музиканта.

Від XIX ст. про нього знали і говорили навіть ті, хто не цікавився музикою. Ім'я італійського виконавця Нікколо Паганіні оповите похмурими і захоплюючими легендами. Незбагненну майстерність вважали дарунком диявола, а самого музиканта – посланцем потойбіччя. Н. Паганіні був виконавцем-солістом і грав на скрипці. Він стояв біля витоків романтизму – стилю, який проголосив вільність митця, його право на вираження власних пристрасних почуттів. Стиль Н. Паганіні був глибоко самотнім, рівних музикантів на той час не існувало. Його техніка була карколатною, музикант не лише вигадував різні складні прийоми, але і міг зіграти весь твір на одній струні. Окрім цього Н. Паганіні імпровізував, виявляючи неабияку фантазію. У XIX ст. це виглядало сміливо настільки, що сучасники не вірили в те, що така майстерність підвладна людині.

Н. Паганіні, як правило, сам створював музику, щоб її виконувати. Звичайно, він не дотримувався старих правил. Його завданням було не створення стрункої гармонії звуків, а розповідь звуками про бурхливе життя самого музиканта. Н. Паганіні пропонує новий жанр – каприс, що означає

«капризний, примхливий». Такий жанр повною мірою відображав прагнення митця-новатора.

Послухаємо Каприс № 24 Н. Паганіні для скрипки-соло. (*слухання музики*).

Уч.: – Спробуйте підібрати епітети до почутої музики?

Інтерактивна вправа «Хмара слів»

Мета: розвиток мистецьких компетентностей учнів – умінь сприймання і осмислення музики, ціннісного ставлення до творів мистецтва, комунікації з однокласниками.

Виконується за допомогою цифрового сервісу ThingLink. Кожен учень класу називає слово, яке б характеризувало музику. Умова вправи – намагатися не повторювати вже сказані слова, не перебивати один одного. З найбільш правильних слів створюємо хмару. Нам вдалося зробити таку:

Не дивно, що інші музиканти захопилися творами Н. Паганіні. Віртуоз-піаніст Ференц Ліст написав етюд на тему капрису № 24. Аранжування Ф. Ліста не менш складне і ефектне, ніж оригінал Н. Паганіні, однак воно враховує можливості фортепіано, а не скрипки. Послухаємо уривок з Етюд на тему Н. Паганіні Ф. Ліста (*слухання музики*).

Уч.: Український композитор Мирослав Скорик, якого ми згадували на початку уроку, зробив транскрипцію Каприса № 24 Н. Паганіні для симфонічного оркестру. Послухайте уривок і поміркуйте, чи немає тут чогось несподіваного? (*слухання музики*).

Уч.: Отже, що незвичайного ви почули? *(відповіді учнів)*. Так, М. Скорик вніс у музику Н. Паганіні чимало гумору, який проявляється у несподіваності використання тембрів інструментів, а також зверненні до сучасних жанрів музики до кінофільмів і мультфільмів.

Каприс № 24 Н. Паганіні може залучити і прихильників рок-музики. Наприклад, таке аранжування запропонував український гітарист-віртуоз Василь Зінчук *(перегляд відеокліпу)*.

Уч.: Відпочинемо трохи з вправою «Дощ у лісі»

Релаксаційна вправа «Дощ у лісі»

Учні уявляють, що вони – дерева. Звучить спокійна музика. Учитель промовляє: «У лісі світило сонце і всі дерева тяглися до нього. (Піднімаємося на носочки, високо піднімаємо руки, перебираємо пальцями). Але подув сильний вітер і став розгойдувати дерева. (Розгойдуємося в сторони, напружуючи м'язи ніг). Вітер приніс дощові хмари, і дерева відчули перші краплі дощу. (Учні легкими рухами пальців торкаються до свого тіла). Дощ йшов все сильніше і сильніше. (Підсилюємо рух пальців по тілу). Але знову з'явилося сонце. Дереву зраділи, струсили з листя зайві краплі дощу, відчувши в собі свіжість».

Уч.: Зараз я вам пропоную прослухати пісню про Н. Паганіні *(демонстрація пісні «Скрипка Паганіні» учителем)*. Скажіть, про що вона? *(про любов до музики, про те, що музика великих композиторів хвилює і сьогодні)*.

Робота з розучування пісні «Скрипка Паганіні».

V. Осмислення і систематизація знань:

- Яких нових слів ми сьогодні дізналися? *(аранжування, обробка, транскрипція)*
- З музикою яких композиторів знайомилися? *(М. Скорика, Н. Паганіні, Ф. Ліста)*
- Як називають музиканта, який займається аранжуваннями? *(аранжувальник)*

- Як називають складне аранжування, в якому аранжувальник суттєво переробляє твір? (*транскрипція*)

Робота в групах

Створіть невеликий кросворд за темою сьогоднішнього уроку, пригадуючи разом матеріал.

Вправи на рефлексію

1. Чи доводилося вам чути аранжування на концертах або у медіапросторі?
2. Яка музика, прослухана на уроці, вам запам'яталася?
3. Чи виникло бажання дізнатися про щось більше самому?
4. Оцініть свою роботу на сьогоднішньому уроці, обравши смайл.

VI. Підсумки уроку:

Учитель: Сьогодні на уроці ми переконалися, що музичний твір може отримати нове життя завдяки різноманітним аранжуванням. Аранжування перекладає твір для іншого складу виконавців. Разом з тим воно може змінити і стиль твору, зробивши його сучаснішим. Як правило, для аранжування беруться твори відомі, які хвилюють.

VII. Домашнє завдання:

Оберіть варіант:

1. Дізнатися з інтернет-ресурсів, які музиканти створювали аранжування творів Н. Паганіні.
2. Створити інтерактивний плакат на тему «Життя і творчість Н. Паганіні».
3. Створити власне аранжування улюбленої мелодії на синтезаторі.

Приклад 2. Матеріали творчого проєкту «Дні опери»

Загальна характеристика творчого проєкту

Назва проєкту: Дні опери

Учасники: учні 7 класу Кам'янського ліцею

Термін проєкту: перший семестр

Мета: формувати мистецькі компетентності, виховувати в учнів інтерес до опери через активну практичну діяльність, поглиблювати знання, отримані на уроках мистецтва.

Стислий опис: учні працюють у групах, представляючи один раз на місяць оперу світового значення. Вибір діяльності щодо участі в проєкті робиться самими учнями, він може стосуватися пошуково-дослідницької роботи, словесного викладення отриманого матеріалу, підбору ілюстрацій, створення цифрових продуктів (інтерактивний плакат). На творчих заходах учні демонструють свої результати і комунікують з іншими учнями за темою проєкту.

Інтегративні зв'язки: мистецтво, історія, література, інформатика, українська мова.

Індивідуалізація практичної роботи: учні з особливими потребами виконують прості завдання за шаблоном (серед наданих прикладів афіш знайти афішу конкретної опери тощо); обдаровані учні виконують завдання, пов'язані з детальнішим аналізом музики (як супровід оркестру допомагає передати тривогу Ріголетто).

Сценарний план заходу творчого проєкту «Дні опери»

Дата проведення: 09.10.2025

Місце проведення: Кам'янський ліцей

Учасники: 7 клас, учитель мистецтва

Час проведення: 14.00–15.00

час	подія заходу
14.00–14.05	Організаційний момент (Привітання, вступне слово учителя)
14.05–14.10	Перегляд відеобіографії Дж. Верді
14.10–14.15	Робота з інтерактивним плакатом. Виступ першої групи учнів (сюжет опери «Ріголетто»)
14.15–14.25	Робота з інтерактивним плакатом. Виступ другої групи учнів (музичні номери опери «Ріголетто»)
14.25–14.35	Віртуальна подорож до оперного театру (фрагмент опери «Ріголетто»)
14.35–14.40	Робота з інтерактивним плакатом. Виступ третьої групи учнів (видатні виконавці опери)
14.40–14.50	Інтелектуальна гра «Знавці творчості Дж. Верді»
14.50–14.55	Рефлексія «Опера Дж. Верді в моєму житті»
14.55–15.00	Заключне слово учителя (підведення підсумків, оголошення завдання на наступний «День опери»)

Опис результатів заходу

Перша група учнів представила результати пошуково-дослідницької роботи щодо сюжету опери «Ріголетто» і візуалізувала їх в інтерактивному плакаті: «Лібрето було створено за мотивами драми В. Гюго «Король бавиться». Головними дійовими особами є Ріголетто (блазень герцога), його донька Джильда та Герцог Мантуанський. Дія опери побудована на різких драматичних контрастах, зіставленнях світла й темряви. Сили світла представляє Джильда, сили темряви – Герцог з його наближеними і професійний убивця Спарафучіле. Постать Ріголетто має суперечливий характер. Блазень має як позитивні (розумність, енергійність, любов до дочки), так і негативні (потурання примхам герцога, байдужість до скривджених, мстивість) риси. Сюжет постійно тримає глядача у напрузі, загальна атмосфера опери досить похмура і таємнича».

Друга група учнів представила результати роботи з вивчення музичних номерів опери «Ріголетто». До уваги було взято два номери: пісенька Герцога і арія Ріголетто. Після характеристики музики учнями було зроблено узагальнення, що Дж. Верді звуками глибоко розкрив внутрішній світ героїв.

Герцог – легковажний і внутрішньо порожній, він звик отримувати від життя лише насолоду, тому його пісенька бадьора, ефектна, але змістовно нескладна. Музика залишається незмінною за характером протягом всього номеру. Ріголетто – сильна і складна особистість. Його внутрішнє життя напружене, він страждає від тих конфліктів, які містяться в його душі. Тому арія Ріголетто не тільки розгорнена, але і контрастна. В арії декілька розділів: перший – гнівно-звинувачувальний, другий – прохальний, третій – оповідальний.

Третя група учнів досліджувала питання, які видатні співаки виконували партії героїв опери «Ріголетто». Ми зосередили увагу на трьох українських співаках: А. Солов'яненко – виконавці ролі Герцога, Д. Гнатюку – виконавці ролі Ріголетто, А. Неждановій – виконавиці ролі Джильди. Учні надали стислі повідомлення про біографії співаків, які разом з ілюстративним матеріалом були включені в інтерактивний плакат.

Інтелектуальна гра «Знавці творчості Дж. Верді» вибудовувалася як командна, питання для суперників заздалегідь готували самі учні. Протягом гри використовувалися цифрові технології.

Рефлексія організовувалася навколо зв'язків проаналізованої опери з життям самих учнів. Семикласники за допомогою інтерактивних методів робили висновки про те, чому навчив їх твір Дж. Верді. Ми дійшли наступних умовиводів:

- треба бути щирішим і людянішим стосовно оточення;
- треба цінувати наш час, в якому немає разючої соціальної нерівності;
- не слід надто довіряти обіцянкам;
- не треба судити про людину за її зовнішністю;
- опера – це не тільки музика, але і гострі ситуації, які зацікавлюють.

Додаток 3

**Порівняння рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів**

Таблиця 3.1.

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів за емоційно-ціннісним компонентом**

Рівні	Досліджувана група					Контрольна група				
	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка
	учні в	%	учні в	%	%	учні в	%	учні в	%	%
високий	3	12,0	5	20,0	+8,0	5	17,2	5	17,2	–
достатній	9	36,0	11	44,0	+8,0	13	44,8	14	48,3	+3,5
середній	11	44,0	8	32,0	–12,0	10	34,6	9	31,1	–3,5
початковий	2	8,0	1	4,0	–4,0	1	3,4	1	3,4	–
Усього	25	100	25	100		29	100	29	100	

Таблиця 3.2.

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів за когнітивно-перцептивним компонентом**

Рівні	Досліджувана група					Контрольна група				
	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка
	учні в	%	учні в	%	%	учні в	%	учні в	%	%
високий	4	16,0	6	24,0	+8,0	5	17,2	5	17,2	–
достатній	8	32,0	10	40,0	+8,0	11	37,9	13	44,9	+7,0
середній	12	48,0	8	32,0	–16,0	12	41,5	11	37,9	–3,6
початковий	1	4,0	1	4,0	–	1	3,4	–	–	–3,4
Усього	25	100	25	100		29	100	29	100	

Таблиця 3.3.

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів за творчо-діяльнісним компонентом**

Рівні	Досліджувана група					Контрольна група				
	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка
	учні в	%	учні в	%	%	учні в	%	учні в	%	%
високий	3	12,0	5	20,0	+8,0	3	10,3	3	10,3	–
достатній	10	40,0	14	56,0	+16,0	11	37,9	12	41,4	+3,5
середній	10	40,0	5	20,0	–20,0	14	48,4	13	44,9	–3,5
початковий	2	8,0	1	4,0	–4,0	1	3,4	1	3,4	–
Усього	25	100	25	100		29	100	29	100	

Таблиця 3.4.

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості мистецьких компетентностей
учнів 7 класів за комунікаційно-рефлексивним компонентом**

Рівні	Досліджувана група					Контрольна група				
	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка	ДО впровад- ження програми		ПІСЛЯ впровад- ження програми		Динаміка
	учні в	%	учні в	%	%	учні в	%	учні в	%	%
високий	4	16,0	5	20,0	+4,0	5	17,2	5	17,2	–
достатній	8	32,0	13	52,0	+20,0	10	34,5	10	34,5	–
середній	10	40,0	6	24,0	–16,0	12	41,4	13	44,9	+3,5
початковий	3	12,0	1	4,0	–8,0	2	6,9	1	3,4	–3,5
Усього	25	100	25	100		29	100	29	100	